

Matilda Bölcs

(I)ako sloboda/ rila(bár) a szabadság

„Dijalektalni pisci, prema tome, nisu oni koji unose elemente dijalekta u književni jezik i time ga obogaćuju, nego oni koji, pošto već postoji normirani književni jezik, pišu na dijalektu, a njihovo djelo ima umjetničku vrijednost i po značenju prelazi okvire regije odnosno dijalekta.» (Marin Franičević)

«A nemzeti irodalomtörténetnek nem kizárólag - és olykor talán nem mindig elsősorban - a legtágabb kontextusba helyezés műveletével kell indítania, hanem szükséges a szűkebb kontextus alaposabb megismerése, a regionális együttesbe tartozás lehetőségeinek földerítése is, hiszen éppen a kevésbé ismert irodalmak regionális együttese példázhat valami olyat, amely egyfelől nemzeti irodalmi jelenségek értelmezéséhez járulhat hozzá, másfelől a nemzetiségi irodalom között közvetíthet.» (Fried István)

3.

Böics, Matilda
(I)ako sloboda / Ha(bár) a szabadsa

DL.GH / Böi

1962

Matilda Böics

(I)ako sloboda/Ha(bár) a szabadság

HRVATSKO KULTURNO DRUŠTVO U GRADIŠČU
Kroatischer Kulturverein im Burgenland
Dr. L. Karalitsstraße 23
A-7000 Eisenstadt/Zeljezno

Biblioteka Škoruš 3
Második (bővített) kiadás

Izdavač
Društvo «Škoruš»

Recenzenti
Stjepan Hranjec
Nagyné Markó Julianna

ISBN 963 218 591 9

Grafická príprema
Gyulavári Csaba

Naslovnica
Fábián Gábor: Škoruš/Berkenye

A könyv megjelenését lehetővé tette
a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány

Tisak
Tiskara SALUTON, Budapest 2006

Sadržaj/Tartalom

- 5 Stiha glas iz Gradišća – Stjepan Hranjec
9 *I. Putovanje/Utažás*
10 Finibus Savariae
10 Kaštielska romansa
10 Zagledani va sunce
12 Čenstohova
12 Kölnska groteska
12 Idemo prik...
13 Va špitalji
13 Marco Polo
14 Marco Polo (fordította Jurica Csenar)
14 Succinit
15 Morje i gitara
15 Mope u ritrapa (fordította Viktor Mojszejenko)
16 Vinodolski capriccio *
16 Kolombusz – Ivan Slaninig (fordította B. Matild)
**
17 Kisečko-senjske relacije

19 Gradišćanskohrvatske teme II – Đuro Vidmarović
21 *II. Va školskoj liečki/Az iskola csapdájában*
22 Neka nam more...
22 Harfa
23 Med jeziki
23 Mate Mersić (Miloradić?)
23 I.N.R.I. i po Vazmi za saki dan ljeta
24 Finska škola
24 Poljski doktor
24 Pitanje
24 ZA HUTU SU CIGLE SKLALI
25 Zerno
25 Grajno (fordította Ivo Borovečki)
25 Ecce homo
26 Židanska arena *
27 Jalta az iskolában – Stjepan Čuić (fordította B. Matild)
32 A kultúra – Mersich Máté (fordította B. Matild)
**
32 Halványkék hegyekbe veszte
Megjelent a gradistyei horvátok irodalomtörténete

37 Književnost gradišćanskih Hrvata od 1921. do danas – Nikola Benčić

III. Naši junaki/Hőseink

- 40 Na jantarskoj cesti
40 «Roma locuta, causa finita»
40 Jurišić
41 Bonaca na placi ruoža
41 Kameni klinčac
42 Anno 1916
42 Anno 1916 (fordította Ivo Borovečki)
43 Naiva
43 ITA
43 Nan ide dobro
44 Naša generacija
44 Obruč
44 Umrít za slobodu
45 Ubráz razbuojnika
45 Molitva za človika da človik ustane
46 Platane na buokti
48 Šoferi, ali naš aldov civilizaciji
48 Libracija
49 Zadarske kičice
50 Florbukedoj al Zadar (fordította Ivo Borovečki)
52 Djiščemo slobodu
53 Naša revolucija
54 Fridrik Bintingé i crtica
56 **IV. I (onda) Židan/És (akkor) Zsidány**
58 Židanski turam
58 La turo de Židan (fordította Ivo Borovečki)
59 Tri hipca za čerišnje
60 Z vinograda
60 450 liet
60 450 jaroj (fordította Ivo Borovečki)
61 Stariotac
61 Pikice
62 Lukindrof
62 Duojudi nedilju
62 Tri dana Židani
63 Palčac
64 Škoruš
64 Moje dítinstvo – **Oliver Postnikov** (fordította B. Matild)
65 Bože, podili mi – **Andrea Gelemanović** (fordította B. Matild)
Predgovor (Ivan Horvat: Židanski dičaki)
Predgovor (Graficka mapa Lajoša Brigovića)
66 Sirjelek a horvátzsidányi temetőben

Stiha glas iz Gradišća

Gradišćanski Hrvati, to je primjer još jedne hrvatske Golgote, krvavim tragovima označene hrvatske migracije, od Slovačke do Australije i Argentine! Primjer višestoljetne Kalvarije jednoga naroda koga su uništavali, a ako to nije išlo, tad su ga raseljavali.

Bježeći pred turskom čordom u 16.stoljeću, mnogi Hrvati iz Like i Slavonije – njih otprilike 100 tisuća – svezali su svoje zavežljaje (u ovo nedavno hrvatsko vrijeme to su bile najlonске vrećice!) i naselili posjede mađarskih i hrvatskih velikaša u srednjoj Austriji. Otad počinje, kao u svakoj takvoj zajednici, proces asimilacije od strane matičnoga organizma ali i grčevit napor naseljenika za očuvanje svoga, manjinskoga. Ono što su Mađari htjeli od Beča, to su kratili zapadnougarskim, gradišćanskim Hrvatima. Osobito u vezi jezika: *S manom silu su činili./ Da zauržem rod svoj mili*, jadicuje stihom Mate Meršić Miloradić. Veze s maticom su nikakve ili pojedinačne, pa književnik Ivan Blažević u svome putopisu 1937.o Podravini bilježi: *Ovo je za me prva prilika, da sam sištil u krugu gospode, kada se svi po hrvatski pominaju!*

Sudbina je Hrvata u zapadnoj Ugarskoj donedavno bila dvostruko teška: prvo, jer su bili odvojeni i bez kontakata s maticom i drugo, jer su «željeznom zavjesom» bili odvojeni od svojih u Austriji, u Gradišću! Kako u tim prilikama opstati, kako ako ne narodnom kulturom i, osobito, materinskom riječi...Riječ kao stablo, drvo koje nikakav veter ne može srušiti.

Zaokupila me rukopisna zbirka Matilde Bölcs (Szombathely, 1949.), pjesnikinje i sveučilišne nastavnice, čiji je pravi, uži zavičaj Hrvatski Židan, uz granicu prema Austriji. Zbirku je naslovlila (*Dako sloboda/Ha(bár) a szabadság*, a popratila je napomenom da je «to malo prošireno 2.izdanje koje treba gradišćanskim školama» jer «omladina na selu već ne govori hrvatski. Ostat će samo dokument jednog burnog vremena.» Evo nam, dakle, posljednje Mohikanke koja, zapravo, ne može drukčije: naime, pravi zavičaj čovjeka uvijek je jezik! Pa što bude, kud puklo da puklo, drukčije se ne može, od sudbe se ne da pobjeći...

Črip za kamenom, prošlo je
Četrdeset, zrušili se čversti
Muži, selo rasipalo,
Mladina otprašila.
Vlaka postavila, porizala.
Tri škole dvaput zmijjili.
Zemlju zielo, ponovič
Razdiliti...

M. Bölc's razvija temeljnu poziciju žalovanja u koncentrične krugove, u postaje, kako primjećuje Vidmarović, a put, «jantarski put», ima svoj početak i kraj. Slikovitim a diskretnim, tihim i tankočutnim stilhom počinje ona najprije od svoga zavičaja, od židanskog turna:

*Ako duojdeš Židan
(a Židan si rado duojdu)
prik lozie pune bukva
(iako su i lozu ur posikli)
vidit ćeš krove stare i nove
(a tice imadu radu stare)
Med njimi stidi kad bieli kad žuti
(zavisno do volje muojara)
prelupi turam židanski
(Čut ćeš i zvone diboke)
kako zovu viču škrupu
molu daju i šalju
(čega je duo vriđan)
(...)
A Židan (to mi moraš verovat)
prez turma - ni čuda vriđan.*

Ovo može funkcionirati kao barjak-pjesma, kao postojana hrvatska kršćanska vertikala. Najprije, *turam* je vertikala u pejzažu, tada znak da tu, oko njega, stanuju ljudi, on je njihov svjetionik i čuvar, onaj koji natkriljuje - doslovno i simbolički - naseobnu zajednicu. Od njega se počinje i k njemu se dolazi, on je orijentir i signal putniku namjerniku...

A pod *turnom* - ljudi, stoljeca su prenosili, predavali si, priskrblivali i očivali (radnu) kulturu. No, najednom je došlo nešto drukčije, neko radikalno drugo vrijeme, što je dotrglo ovu višestoljetnu nit, ovo trajanje. Čemu tad sve to? *Stariotac*:

*Sidu na ladici. Plave
Bistrooke kitiice pušpan
Dostiegle. Žito za doli dat
Je ur va vrića, naklajeno.
Idu s palicom do kuol.
Prigiblju se za zerno
Kukorice. Da bude rieda va
Stani. Va stani, punom stupa i
Grieda, kuoga su sanjali na
Zviranjak po orijom. Se
Kinče dušie zmetali na
Njega. Stuolee piše na herbatu
Nosili, cigle na voli*

*Doviezli. Skoro stuo liet
Žitka. Ca bi se znalo povidat!*

Zač nisu mogli dočekat da

Zrastu ki bi je slušali rado?

Ne, od toga se ne da pobjeći: pogrblijen obilaziš urod, gradiš dom-
svoj *kiné duše*, žitak si svoj obilježio prignut, od tereta svakodnevnog.
A tad -kome? Jer

Kad se dovoliču perve magle,

Ti moraš na svoje čarobne pute.

Plaue, tajanstuene staze ti bižu

Pod nogami, šušći lišće kasnuo.

A ljudi škiju ziz postavljenih

Kolinarov. Usnice im deršću

Sake škrilju na mrazu teškuom.

Ostaje zato još jedan krug, još jedna naslada duši - traženje prazavičaja, prakorijena, koji kao da čeka svoga sina/kćer širom otvorenih vrata, kao da se njime osmišljuje vrijeme što je neumitno prohujalo. Zato će se u Matildinoj zbirci naći niz stihova o prapostojbini, kao niz dragih sličica-medaljona što su melem duši:
*Plava vrata otperta
Na šigami
Gruojze ladom pokriva
Stupe
Koga čeka praznina
Vavuom paklenon leti? (Zadarske kitiice)*

Tko još može biti orijentir u toj niđini, štap o koga se možeš osloniti, svjetlo u kmici, tko ti može reći o smislu, kome se tad utječeš? Koga upitati o čovjeku, a koga je Diogen iz Sinope tražio svjetlijkom? *Molitva za človika da človik ostane zvući kao vapaj* Raspetoga Krista koji moli za mučitelje jer želi -čovjeka:

Gospodine Bože, smiluj se njim!

Ki su te zatajali,

Kruha siromahom nisu dali,

Ki su druge za norca deržali,

Ki su od slabjega pineze kraili,

Va buoj ljude nagnali,

(...)

Daj, da verujemo, ima još

Človik, človik, ČLOVIK, človik, človik

Miesta na vuoj raščihanoj,

Pogaženoj, potrapljenoj, raskoljenoj

ZEMLJI, zemlji, zemlji, zemlji, ZEMLJI.

Predobri Stvoritelji, ustani med nami!

*Aš teška je duša naša,
Teško je tielo naše.
Čučimo na pribišju zla
Kot s ulijenim dimom
Zamaženi kormorani.*

To, i samo to jedino preostaje: ova hrvatska oaza, stisnuta među dva naroda, rascijepljena na dvoje naprosto gasne, tiho i bezbolno; da barem matica upali svijecu ako već nema potrebu donijeti luč! Zadnja cjelina je zato više no dramatična, ona djeluje kao memento hrvatskim stoljećima koja su trajala na tom prostoru – Matilda Bölcs, naime, ispisuje nadgrobnice natpise na židanskom groblju a oni – koje li tuže – svjedoče istodobno o bogatstvu i ljepoti jednoga izričaja koga, međutim, nema gotovo više nitko pronositi (osim pokopica):

Bog im daj pokoj vekivečni!

Bože, smiluj im se dušam!

Duše pravičnih su u ruki Božjoj.

Gospodine, primi ju med broj izabrani!

*Jedino j' batrenje: večno zveličenje i opet vidjenje!
Ovde počivadu hižni drugi.*

Svitlost večna neka jim sviti!

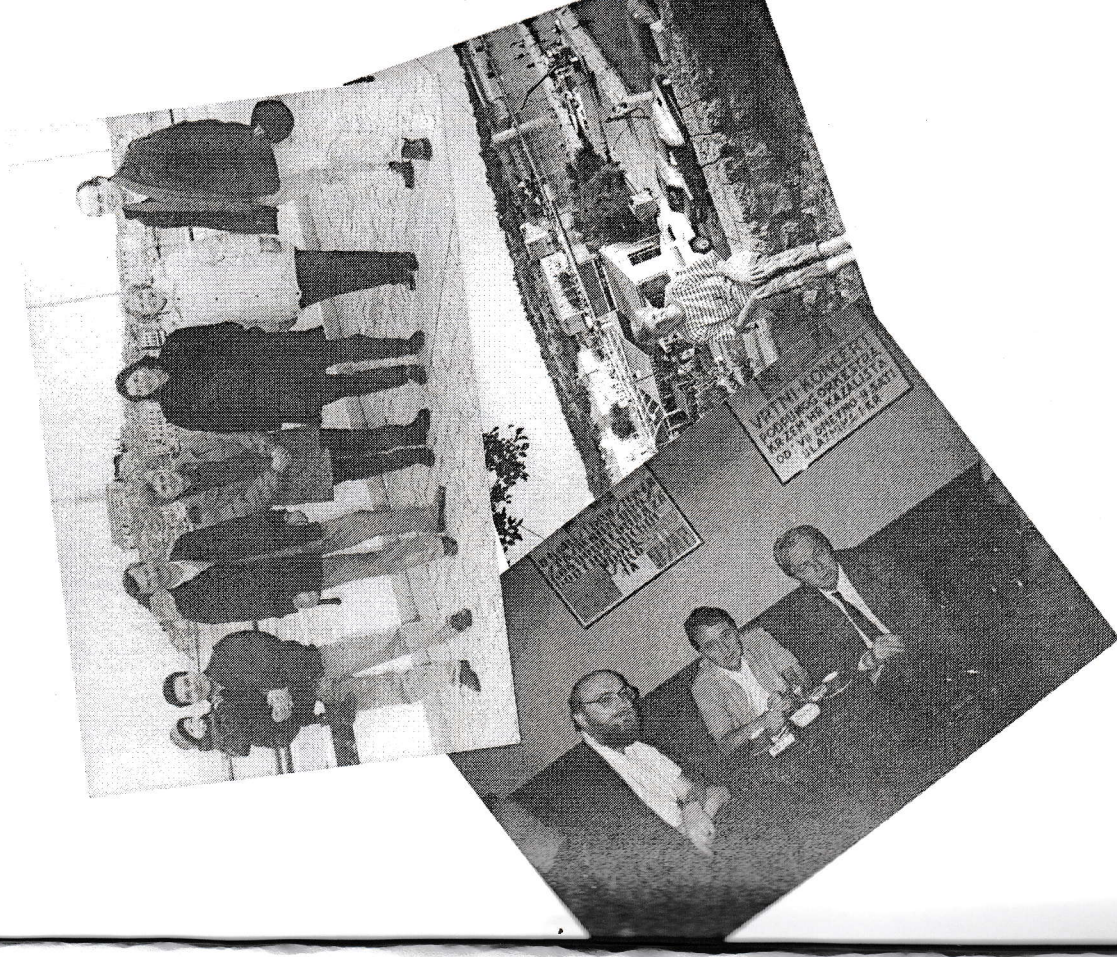
U vječnom spomenu hte živjeti pravedniki. (Itd.)

Pa ipak, ipak: sa svojim *turmima* i *jačkama*, sa svojim *jazikom*, ova hrvatska manjina još se uvijek ne da! Svjedoči to i M.Bölcs svojim elegičnim ali misaono bremenitim stihom. Ona nije zaglibila u patetičan i kukajući vers nego svežim slikama, mahom zavičajne provenijencije i postojanom, gotovo «tvrdoglavom» ljubavi potvrđuje taj svoj zavičaj i na književnom i prostornom zemljovidu. Njena poezija ujedno je glas kričećega – nama! Znamo li, naime, uopće o toj našoj prarubraći, pomažemo li im da se oslone i ne klonu na «jantarskoj cesti» koja se zove život? To je najdublja i najdramatičnija poruka autoritativne zbirke čija pogodbena sročena naslovna sintagma dostatno opominje i zove.

Stjepan Hranjec

I. Putovanje/Utažás

„Ja sam zemaljski putnik za ravne putove.”
(T. Strozzi)

Finibus Savariae

Črip za kamenon, prošlo je
Četredeset, zrušili se čversti
Muži, selo rasipalo,
Mladina otprašila.
Vlaka postavila, porizala.
Tri škole dvaput zminjili.
Zemlju zielo, ponovič

Razdilili. Buoj skoro zabili
Kad nan se je novi ukazal.
Jezik za sobon fulo vlikli,
Po jantarskoj ciesti Europu
Ubašli. Z doma domon došli.
Aš mi paori nikarko da na
Vrime va varoš dospenemo.

Kaštielska romansa

Hiti mi viverica
Meru orij meru kostanj
Ne oštri si zube
S kimi ćeš me načiet
Deset dvajset trideset
Liet mi oš hiti da
Ne vidim kako me
Zakapadu i vrišču si
Černi kako me čišu
Dvimi i opet dvimi
Pohitaj mi lišće
Japanske bukve se

Mi pohitaj neg tuo edno
Ne krivo pismo znanca
Grintavoga stranca pervo
I zadnje pokaži strane
Meke začietak smerti
Koža ti umira od
Persti hiti mu viverica
Se mu hiti najzad oči
Zapadjene već štst ne
Kanu k iva nebo verovali
Nismo suze i pakal
Smo si zaslužili

Zagledani va sunce

Kad se dovliču perve magle,
Ti moraš na svoje čarobne pute.
Plave, tajanstvene staze ti bižu
Pod nogami, šušći lišće kasnuo.
A ljudi škilju ziz postavljenih
Kolinarov. Usmice im deršču,
Šake škripiju na mrazu teškuon.

Viverice su ti se posadile va
Vlase dužičke. Odanjeg su hitale
Sadjie na pokidano drivlje.
Zubi su ti se natiagnuli od
Veselja i zaboli va kitu bukve.
Dim zaokružil nuos heravi
I steplil pervu misal

Ka ti je zletila prik ramena,
Navličénoga na stuolac.
Nisi mogal dočekat zoru.
Zelene guske neka pluju
Po gnjilimi vodami.
Zadavit se ne moru vavo vrime.

Va dobi se je došuljal Michelangelo
Do vuoga tužnoga, pomučénoga
Morja. Tupe granice nisu
Mogle zastavit kamene sanje.
Tice su se na djezera posadile
Pod potrene kreljute. Kad in je
Stal na pierdje, mirno su se
Nasmijale i zabole kljune
Oš dublje va svilnu mrižu pieska.
Ni edna ni smila pogledat
Va Sunce, kuo si je sramežljivo
Flakalo zakervavijenu glavu.
Stoji on pofuren, prez riči i sape.
Pokerpana pratež visi na tielu.
Čeka da mu se sudbine
Spružadu va mramor stepljeni.

55555 kilometerov si koračal
Dokljeg si našal ruku z dužičkimi
Persti, najlipšu ruku na svitu,
Ka je dostiegla Sunce,
Betiežno Sunce na nebu.

Tanko tielo su položili
Zuz vodu. Nepoznate
Oči su se zabole va nje i
Zakovale je za zemlju.
Srebreni andjeli su je vlikli,
Natezali se do oblakov.
Lako su zdanuli i šušnuli:
Ubuojstva ovuoga puta nieće bit.
Kervniki su se šietali naokolo,
Grizli mustaće i brundali na nebo.
Pogliej in ubraz kad zahaja
Sunce, černa grabežljivost
In se široko vlicie prik čela.

Kad ti već ne moru pomoć živi,
Zovi mrtve, gļiej, vrate su si
Spružili prik drivenoga stupa i
Pošicali šarene metulje na te.
Oni znadu kako je teško gledat
Križ na kuoga će te dĵadi raspiet.
Spusti se zato na kolena pred
Kapelon na brigu i posluni kako
Molu trave na vetru,
Ali se naloči slave svitskie,
Da budeš vridan,
Ko bude potreбно,
Zadrimat va utrobi Challengeera.

I vako i nako
Maše ti zdaleka
Lakoma tišina.

Čenstohova

Bielo-kervavi porculan
Štima da je ruoža friška.
Seće se z njim heravi
Paraple. Raspele te oči
Nĵieve. Na ruka in dĵišćeš
Zdavne čerte svoje, a ur te
Perie godina černobilska.

Kölnska groteska

Čuda put se znan spomienut
Kako je pod gotskim turmom
Tancal Afrikanac z šikanom
Divuojkom. Va svilnom klajdu
Se lĵuljalo tanko tielo kot
Na vlaki. Placu objamljuju
Zvuki paradižomske muzike.
Lĵudi im božadu. Priginju se
Oni. Nenadjano ju ditić
Odšćipne z visokih potplata
Svojih. Pofurila nas je
Spodoba: ona je bila z driva.

Idemo prik...

Isli su naši na Štajere
miesto škole
Suhi konjic je dosukal di Kirslaga
Oni natezali gladne vrate
prik brigov čekali
čudo i spasenje
a duostali pladanj černe supe
da bi bosl veselije pasli krave
Nedĵiju su se pak dovĵikli
Svetoj Mariji i zahvalili

na zasluženim šoljinam i prateži
Idu naši prik
brat dĵagode i tergat gruoĵje
Stoljećima tako puzimo
po zemlji esteraĵskoj
Sad nam rižu vlaku na granici
a mi ćemo se opet riedit prik
aš nismo mi Ugri nismo mi Hervati
neg duše
kie se kupuju á la ruski
kie čedu i mertve plaznit
prik... va Esteraj

Va špitalji

Sidiš
na zamuckanoj
bieloj plakti
Umira
edan suhi človik
Zam si
čerišnju ziel si je
Nisu ga
došli pogledat
Mierkaj
kad van budeš išal
Stuolac
verzi na miesto

Marco Polo

Za put si se rado ziel, sin bielokosni,
Rukave zasukal, zbuogom dal laguni.
Ognjeno-rozeckasti rubin pronajti,
O, pomozite mi, o, pomozite mi!
Letit na konji i dozivat dalĵine,
Po izgledu obraza upoznat lĵude.
Diboko se klanjat suncu kad no zajde,
Zagernut va tuorbe biber i datulje.

Med brigi mi j' narod nebieski pošušjal...
S Kublaj kanon od serca se raspominal.
Dĵutro se zaljubil va gospu u svili,
Tim žukim morjem putuju neg zdvojniki.
Kad si tako kaniš obderžat sramotu,
Rigaj pod palmu indicu vinariju.

Sriću djišći na brokatnoj Suvadori,
Bramanski zastavljadu brod čarobnjaki.

Tvoje bogatstvo su sad zasite djundje,
Tvoja huza Korčula i nije smišice.
Moreš va zercalu sanja ebanovih
Svitu, Europejac, istok pripasati.

Marco Polo

Auf den Weg hast du dich gerne gemacht, elfenbeinener Sohn,
Die Ärmel hochgekremgelt, gabst du der Lagune Lebewohl.
Den feurig-rödlischen Rubin finden,
Oh, helft mir, oh, helft mir'
Auf dem Pferd fliegen und die Ferne herbeirufen,
Am Aussehen der Gesichter die Menschen erkennen.
Sich trief vor der Sonne verbeugen, wen sie untergeht,
Pfeffer und Datteln in die Taschen stopfen.
Zwischen den Bergen hat mir das himmlische Volk zugeflüstert...
Mit Kublai Khan hab' ich herzlich geplaudert.
Morgens mich ine ine Dame in Seide verliebt.
Auf diesem bitteren Meer reisen nur Verzweifelte.
Wenn du dir so die Schande bewahren möchtest,
Erbrich unter die Indica-Palme (einen) ganzen Weinkeller:
Das Glück suche auf der brokatenen Sukkadora,
Das Boot der Brahmanen halten die Zauberer auf.
Dein Reichthum sind jetzt angenähte Perlen,
Dein Gefängnis Korčula und ihre Schrullen.
Im Spiegel der Träume aus Ebenholz, kannst Du,
Europäer; den Osten der Welt anpassen.

(Preveo Jurica Csenar)

Succinit

Sa lipota svita
Se j' zgunula va te.
Zlata si vridan
Veliki, čisti pernštan.
Sanjaš zalipljen, zapert
Va huzi svojoj, grobu
Medenon. Si te kanu
Vidit, zblizu, pak ustavit
Kad su te se nafflakali.

Morje i gitara

Pod hladom pušpana i zaspanog
Oleandra mižeće povidajka
Krez vrata kitic. Mami dibina
I bliske te oči žitka vručinom
Lamlju daljine svilnih slatkic.

Morje i gitara nek' čuvađu san,
Druoptine metra, kristalni hram.
Galebov kljun i černi, prik križa
Povaljeni šlar. S plavila ničieće
Pusto kamienje doziva arbune,
Stanare raslin i mekih vodice.

Misec se spušta balkonom bijelim,
Ivančica pun. Da j' Juliju našal,
Pozdravil ju vako: Ljubav ovu
Kako va jačku zaprit i otplut
Na stranu onu kade ni već morja,
Neg tihi, gitare mlahavi zvončac.

Море и гитара

Под сенью самшита и сонного олеандра
сквозь цвет букетов витает сказочный мир.
Влекут к себе морские глубины, а вдалеке
взор притягивают черешневые сады.
Пусть море и гитара охраняют сон,
стихотворный размер и хрустальный храм.
Голубя клнов и чёрный, подобный кресту,
развевающийся шарф.

Из морской лазури выступают голые камни,
подобные рыбам, живущим среди растений
в благодатных водах.
Луна опускается на белый балкон, полный
жёлтых цветов.
И если б для себя нашёл здесь Джульетту,
обратился б к ней так: Любозв бы я эту
отправил письмом, а сам бы уплыл в тот край,
где нет уже моря, но только тихо разносится
звук гитары.

(Перевод Виктор Мойсеенко)

Vinodolski capriccio

Zažmirit i pokušajnut prik vodje.
Ni ladje, ni mornara, ni kerčnie.
Odala zs altmodiš Hervata?

Z onie biele nугljaste terase
Krugli kaktusi visu do zemlje.
Pluot pošiškan ružmarin,
Škoda da si tako hakljiv.

Na obali sterči čer do neba
Z kamienjen zaokružena benta.
Žuto dušieće ternje svitluosti,
Zmaknulo si nan vrime radosti!

Raubari treniraju su nuoč.
Oprost, moren ti bit na pomoć?
Násried stola stubljak. Nadžianje
Beru fige zelene, črez lišće.

*

IVAN SLAMNIG

Kolombusz

Zaklatott sétám a fedélzetem.
Folyton engem figyelnek.
Akik alszanak, szerencsésebbek.
Bárcsak felbukkanna a sziget.
Nyugtalanúságom határtalan.
A horizont egyenes.
Ostobán kockáztattam ezt,
pedig sejtettem előre,
végtelen úr, idegesség lesz a
részem, csak jönne már egy kis
szigetcské, netán az a szarazföld.
Elmondhatnám, nem tévedtem, nem egészen.
Toporogva a hajó egyik sarkába vizelek.

Eltűnőben a horizont,
így már itthon érzem magam.
Bújjok el hát a sötétbe, ez jó.
Miért nincs elég eróm?
Mindenteg lesz, gondoltam egykor.
Ma semmi sem sikerül.

Szeretnék ráakadni én
nemcsak azért, mondhassam enyém,

aggódásom okán igazoljam
várt utazásom ilyen alakok előtt.

India, India, ha rád is találnék,
oly nagy a várakozásom, olyan nagy.
(Fördította Bölcs Matild)

**

«Pogled na Senj sa Vratnika (Jaschke, 1808.) stoljećima mami
putnike, na toj staroj rimskoj postaji redovito se zaustavljaju i Kisežani
kako bi još jednom uskladili dobro poznati plan boravka i popeli se
na vrh radi bolje orijentacije.

Druženje dviju gradova traje već godinama, i Senjani rado dolaze
u Kiseg, privlači ih alpski ugođaj, velikodušnost domaćina. Dani su
Kisežana u Senju okrunjeni svetom misom u Katedrali Blažene Djevice
Marije, a poslije razgovorom u župnom dvoru. Romanički lukovi na
pročelju Katedrale već na ulazu daju neobičan dojam stilske
savršenosti. Srebrnasto-bijelo-plava kompozicija glavnoga oltara svojom
jednostavnošću imponzantno uzdiže lik Djevice Marije. U Senju je
misa i danas misa, a ne prazan ceremonijal. Senjska katedrala bila je
središte brojnih crkvenih proslava nacionalne razine. 1994. godine
obilježena je 500. obljetnica Senjskog glagolskog misala. To je jedina
katedrala u katoličkom svijetu za koju se sigurno zna da se stoljećima
u njoj glagoljalo. Uz nju nastaje 1494. i prva glagoljska tiskara. Senj
je sjedište biskupije od XII. st. sve do 1969. godine.

Frankopani su 180 godina upravljali gradom. Za vrijeme njihove
vladavine došlo je do snažnog razvoja graditeljstva, trgovine i
brodogradnje. Spomen ploča na Trgu Cimiter svjedoči o tim
vremenima ovako: „Na starom kaptolskom trgu pred katedralom
Svete Marije građani senjski i knezovi Krka, Vinodola, Modruša,
Gacke i Senja donijeli su Statut grada Senja 1388.” Statutom su
kodificirane i norme običajnog prava.

Na najvećem trgu, povoljnom za održavanje zabava, zvanom Čilnica
je građen Ožegovicianum. Patinasta zgrada, u kojoj je smještena
među ostalima i Udruga hrvatskih veterana Domovinskog rata, kao
i mnoge druge, čeka obnovu, buđenje iz dubokog sna (a taj problem
i kisečke cipele žulja). O bivšem konviktu gimnazijalaca čitam na
prizemlju: „utemeljen g. 1857. po biskupu Mirku barunu Ožegoviću
proširen i smješten u ovu sgradu prve godine biskupovanja Dra Antuna
Maurovića g. 1896.” Ožegović je bio i zastupnik u Ugarskom saboru,
poznat po odbijanju mađarskih pretenzija. Na Ožegovićevom ztencu
(1882) istoimenog trga biskupove stihovane vrline, u okružju cvatućih

oleandara, glase ovako: „Bunar ove vode hladne/ Nek te sjeća ruke radne/ Ruke dičnog Mirka oca/ Bivšeg senjskog dobrotvorca.“ Na istom je trgu rodna kuća književnika Milutina Čihlara-Nehajeva. „Svom zaslužnom sinu spomen-ploču podigao grad Senj.“

Sakralnu nam je baštinu senjske biskupije predstavio vrhunski intelektualac, biskup u Gospiću, tada pomoćni biskup riječko-senjski Dr. Mile Bogović. Zahvaljujući njegovom zalaganju i posredovanju, kisečka je grupa dobro primljena u Senju, a mađarski su povjesničari kao članovi delegacije pokazali veliko zanimanje za daljnje razvezivanje kisečko-senjskih odnosa. Na gradskim baroknim vratima je oznaka udaljenosti u germanskim miljima od Senja: do Kisege 45 g.m. Na izložbi crkvene umjetnosti, osim domaćih zlatarskih radova, čuvaju i gradove Klisa ili salonsko pokućstvo iz vremena biskupa Ožegovića u empir stilu.

Ulica Potok kao šetaliste povezuje centralne prostore grada. „Ovdje se rodio hrvatski pripovjedač Vjenceslav Novak dne 1. rujna 1859.“ Malo dalje, gdje su za vrijeme sezone postavljeni šatori, puni igračaka za djecu, piše ovako: „U ovoj su zgradi održavane prve kazališne predstave, u kojoj su od 1857. god. nastupali članovi senjskog „Društva za prikazivanje slavjanskih igrokaza.“

Pavao Ritter Vitezović ima spomen-ploču na zgradi Srednje škole. (Blizu škole me ulovila burā, pa sam se dugo hvatala za drveće i zid da bi mogla krenuti dalje.) Kranjčevićevo poprsje krasi vrt Osnovne škole. „Prošlost Senja je slavna, što je djelo njegovih sinova s perom i mačem u ruci.“

Kisežani su obično smješteni u novom naselju grada, gdje ih dočekuju stari prijatelji-domaćini, a pruža im se veličanstven pogled na kulu Nehaj. Tvrđava je sazidana 1558. godine pod nadzorom generala Vojne krajine Ivana Lenkovića, a korišten je materijal razrušenih kuća i crkava. U tvrđavi je postavljen Senjskih uskoka i kapetanije. U tom povijesnom ambijentu je došlo do svečanog potpisivanja ugovora između Senja i Kisege. Izvršni su se retori, tada gradonačelnici s obje strane Željko Biondić i Tamás Básthy natjecali tko će ljepše, dostojnije govoriti o trenutku koji je neponovljiv, o junacima, među njima i o Senjaninu, vojskovođi Nikoli Jurišiću, koji je slobodu i ljudske vrijline cijenio iznad svega. Kisečka delegacija Jurišićevo spomen-poprsje, smješteno na Velikim vratima, redovito kiti vijencem.

Na senjskom se groblju Sv. Vida, prilično udaljenom od grada, oprastamo od Senja. U monumentalnim obiteljskim grobnicama su pokopani nekada moćni trgovci grada: Rukavina, Čikota, Jurković, Ragenfeld, novi granitni spomenici svjedoče o Krmpotićima, Tomljanovićima i Prpićima. Pogled uperen prema Vratniku registrira

skladno uređeno počivalište, no ne nalazi imena senjskih velikana slobodne misli, pjesnika koji nakon tolikih zasluga počivaju na tuđim grobljima.

Osim Senjske ploče na području grada Senja pronađeno je još 10 glagoljskih natpisa. Natpis na nadvratniku kuće iz 1483. g. glasi ovako: „Pop Gržan biše pravednik.“»

(MATILDA BÖLCS: *Kisečko-senjske relacije*)

«Matilda Bölcs se odlučila na neizvjestan ali originalan put: krenula je zaboravljenom Jantarskom cestom od rodnoga Hrvatskoga Židana u Subotičte (Sambotel, rimski Savaria), a odatle Europi na sjever do Baltika i na jug prema Zadru i prema Rimu. Odlučila se na pjesnički put u nepoznato, u istraživanje dalekih pjesničkih krajeva, krenuvši ne kao skitnica ili lutalica, ni kao ratnik i misionar nego kao sjena -Jurja Križanića, posluživši se metaforom postaja i tehnikom koncentričnih krugova, pomalo poput Diogena, nikako donkihotski - tražeći Čovjeka i Boga u čovjeku. Pri tome je ostala ono što jest, gradišćanska Hrvatice iz Mađarske, pripadnica dvostruko ugrožene manjine. Zbog toga je središte i polazište njezina svijeta i njezine poetske avanture toranj crkve u rodnome selu kao duhovna i povijesna vertikalna cjelokupne povijesti zajednice kojoj pripada.»

(ĐURO VIDMAROVIĆ: *Gradišćanskohrvatske teme II*)

II. Va školskoj liečki/ Az iskola csapdájában

„Pobjegao sam svom vremenu za stoljeća unaprijed.»
(T. Strozzi)

Neka nam more...

Neka nam more donese san.
Staze oš viču, gublje se dim.
Oleandri čamcu dižu lad.
Šućnuli se metulji na list.

Klima človik gori po štigami.
Glad ga vlićie kad se napil ni
Hira. Varoš neg stenjje pod nogami.
Krovi su blizu, naglo im zine.

Prikrala se friška noć za njim,
Otvara zboka vrata stara
Klisar čari i vidjenja. Prašnjimi
Rukami kamen gladi rana.

Miris vodje tećie prik uha.
Zbudil se je pastjiero, gazi
Konoplišću. Trava čriede guta.
Svilnu knjigu zaperl Mažuranić.

Harfa

Ovo je tvoje vrime
ov puotop slobode
Ča nam hasni
kad se ur zbudjadu
Pilati novi

Nosil si va glavi
Sridnju Europu kot san
najlipši kuoga smo
barbari ljuto pokosili
Onda si se pretvoril
va jaćke žilave diboke
Mi smo te neg slušali
pošicali prahom pisanja
i metali pečate na nje

Literatura povijest postale su
žitak zdravi ča je bila škola

Ustal si va nami i mi
od tebe već ne moremo
bit drugačiji

Došal je novi svit – velu
Poštienje z kruhom

Med jeziki

Pervi ti zaprie vrata
pred noson, a drugi
te švizne po herbatu.

Bogat si, velu.
Imaš već jezikov.
Ideš z ednuoga va drugi.
Senek si na puti.

Mate Mersić (Miloradić?)

mer ste bili tovaruši
Europa i ti
ti i Europa

Prez tvojeje istine
bili bi zaspali
Prez tvojiega glasa
bili bi nas bićevali

Ne marimo

Neka se rasikuju tvoje
oštre riči va smradu gnjilon
Neka nam lamlju
kuost po kuost krivi proroki
ti nam bar gvišno poručī –
da smo oš ŽIVI.

Čekamo te
vavuoj zimi prez smiga
vavuoj zemlji prez rieda
med vimi ljudi nesrićni

Zač si ustal Kemlji
da ti dušu zdrobu
da ti kerv potrošu
da te va djarak prehitu
Ča će tebi Miloradić
ti si i sad neg svuoj
ti nisi teržac z dušami
ti nisi zvier pustinja

Znal si kamo se ide

I.N.R.I. i po Vazmi za saki dan ljeta

Nenavidan san van kako
Ternje zibirate i
Vienac va kožu pretišćete
Čujte duo j' za bićevanje
Ovput bi se šikalo
Uzderzavat šlafjari
Ruke prebodite kerv

Nesmi curit octa na
Gubu ne bi škodilo
Tielo posolit ali z
Sabljon herdjavon će bit
Teško va serce zasić
Noge začavljajte čversto
Vrime je steklo a kako

Bi bilo lipo kocku
Denas hitat na plašt
Ček'te da se ocvarkov
Tepli najimo a

Trieti dan...
Križ dovlicte najzad
Da bude pri ruka
Kad se opet najdemo

Finska škola

Za tuliko liet učnije i
Sad vidiš pred očimi
Tu finsku školu,
Tie školare va štrimfa,
Kako su se vrata otvorla,
Tihio si dica povidala,
Knjige i pisanke simo tamo
Metala. Imala su vodje za plut,

Zelenila za bižat, drivlija
Za plaznit, brigov za letit.
Ta dica sniga i granita
Pod nehom ljubavi zrasla,
Za potrene škamlje, trudne,
Betižne škuolnike nisu
Znala. Odonda znaš
Zbilja ti zano ni potribna
Aš je sanja oš senek lipša.

Poljski doktor

Kad si me ziel van
Z rukie viškov smert
Nas je naglo mimo išla
Vračтво su bile knjige

Oš škuolske a jezik
Naš jezik aldov a
Ne panj rascipani

Pitanje

Kako učit školaron
Antigonu,

Kad je človik nase ziel
Njenu rolu?

ZA HUTU SU CIGLE SKLALI

HUTA
ESTERAJSKI
UGERSKI
SLOVAČKI
KIDALMATINSKI
ONITALJANSKI
II IIIIIII
ETIREBIZISAVD

Zerno

Zagrizi kot znaš va rušku
Rosa ti kaplje na čelo
Zapri vrata enuoč vertu
Serce kitic ti škodilo.

Na vesielju su k vičeri
Vertanje drobili persti
Stipala se donjeg dica
I od svita se najila.

Edno zerno se j' zgubilo
Klečiš na uljenoj daski
Travu rast čuje sad uho
Gledaj nebo niž ne mari.

Grajno

Ekmodu la piron kiel vi scipovas
La roso gutas sur vian frunton
Fermu iam la pordon de ĝardeno
La ornamita koro malutilos al vi.

Vespere dum la festeno
La fingroj pecetigis plektokukon
Apude pinčadis sin infanoj
Kaj dank' al homoj satmangis.

Uno grajno perdiĝis
Vi genuas sur oleita breto
Orelo aŭdas herbokreskon
Rigardu la ĉielon pri nenio zorgu.
(Preveo Ivo Borovečki)

Ecce homo

Čekal te je Bog na kraj puta.
Zlatnimi persti pokazal na
Otperta vrata. Otkad si znal
Da ideš k njemu, bil si miran
I tako jako radostan.

Na edan dan si nam neg došal najzad.
Si su veselo slušali svetačne,
Prelipe riči. Imal si sterplienja
Za naše svadje i gluha berbljanja.
Zatajal si betieg, čemerne sanje,
Da si na putu z ovuoga na drugi svit.

Se j' bilo po staron, ure su letile.
Zabili smo Peštu-liečku, ka ni
Za nas, neg za miše, ljudsko serce globat.

Štal si i znal Kerouca napamet,
Kad čas duojt preštat Martinsona?
Sad se moremo pominat, već nas
Ne moru zbog jezika ubijat.
Stoji med nami smert veličanstvena.

Vidimo, se ča je pošteno i čisto,
Rano si zaželi biele oblake.

Smrad se pak širi i rastie okol nas.
Kot pravi sanjar zadnje generacije,
Ka j' oš mislila ubernut svit,
Zdural si vierno, dokljug si mogal.

Sedno je sad, gruob ali SHG,
Ča bi rekao na to?
Ednu zviezdu su zminjili,
I žitak ti je ustal tamo.

Ideš. Epikteta nosiš va ruka.
Do sunčani staza neka te sprohodi
Sv. Frane ziz ticama nebieskimi -
Da ne budeš tako strahovito sam.

Židanska arena

Mišano se j' zmišalo
na granici POP
mladi stari skupa spravni
Duo more oš duojt
esterajski gospodin
diboke misli svetačno
pluju prik djielva i tiela
Skola je čula
duo je vidil ur se čeka
Floše letu kaplje pivo
prošlo je dno ustali naši

i bruju ruju mikrofoni
poznate i nove melodije
Malo poderani
stari ideali krila i fosili
Zletila je mladost
zaman se više bliže
Ljudi se poterkuju
žmigadu i rušu
Novi dan se približuje
Žulji je

STJEPAN ČUIĆ

Zágrabi történetek Jalta az iskolában

A fiam, miközben rohant haza az iskolából, már az utcán azt harsogta: „Stess osztályfőnökökre!” Ha osztályfőnökre hívnak, semmit nem kérdezek. Atöltöztem és siettem az iskolába. Útközben az értekezlet témáján töprengtem, mivel a megváltozott iskolarendszer az azamos új rendelkezést érvényesített, attól félttem, valami tiltott dolgot követett el a gyerek. Persze, a mi időnkben mást volt szabad és mást tilos elkövetni. Természetesen utolsónak értem az osztályba. Az osztályfőnöknő a katedrán állt, az órájára pillantott, és kötetlenül beszélgetett a szülőkkel. Az osztályterem tele volt számonra ismeretlen emberekkel. Amint leültem a hátsó sorba, elkezdődött az értekezlet. Tudomásul kellett vennem, hogy utolsónak érkeztem.

- Azért hívatam ide önöket - kezdte halkán - hogy egy idegen nyelv felvételéről beszéljünk. A mi iskolánkban orosz és angol nyelvet lehet tanulni, fele-fele arányban. Úgy vélem, így a legjobb. Arról kell határoznunk, hogy gyermekeink a kettő közül melyiket válasszák. Azt tanácsolták, hogy az oroszra váljunk. Rajtunk áll, hogy megfontoltan döntünk. Mi az, ami melllette mi az, ami ellene szól? Azért jöttünk össze, hogy demokratikus vitában határozzunk minderről. Ami engem illet, úgy gondolom, elfogadhatjuk az orosz nyelvet. Már öt éve vezetem ezt az osztályt, jól ismerem a gyerekeket és jól ismerem az orosz tanárnőt is. Ó valóban megtanítaná a nyelvet, az oroszra meg szükségük lesz az életben.

- Az angolra is - mondta egy szülő az első sorban, anélkül, hogy az osztályfőnöktől szót kapott volna.

- Tudom, hogy az angolra is szükségük lesz, vette át a szót az osztályfőnök, a hanghordozásából pedig arra következtettem, hogy már várta a vita illetlen alakulását, sőt erre fel is volt készülve. - De - mondta - az angolt a mindennapi életben is elsajátíthatják. A könyvek, az újságok, a filmek, a zene... Persze, mindegy, rajtunk áll, hogy tisztázzuk a dolgot.

- Szavazzunk? - ajánlotta egy asszony a harmadik sorból. - Az a legdemokratikusabb.

- Nehezen fogunk bármit is elérni szavazással - mondta az osztályfőnök. - Egy véleményre kell jutnunk, szavazással patthelyzet állhat elő.

Ekkor felállt előttem egy hölgy bundában, bundáját talán azért nem vette le, mert arra gondolt, az összejövétel gyorsan véget ér.

- Ez nagyon egyszerű, akik angolt akarnak, tanulják azt, akik pedig az orosz - orosz tanuljanak.

- Akkor bontani kellene az osztályt - mondta az ügyes osztályfőnök. Az pedig szörnyű lenne, mivel ők olyan kedvesek, olyan segítők. Sok munkámba került, amíg elértem, hogy ennyire közel kerüljenek egymáshoz.

- Amennyire én értem - jelentkezett egy nagymama - a mi gyereink esetében már az orosz mellett döntöttek, és nekünk ezzel kell egyetérteni.

- Nem úgy van - mondta az osztályfőnök. Választhatunk, de akkor mindnyájunknak ki kell állni a választott nyelv mellett. Hát nem egyszerű?

- Nem - folytatta a nagymama, mintha ő vezetné az értekezletet. - Az én unokám az angolt szeretné, és feltételezem, vannak még gyerekek, akik szintén az angolt szeretnék tanulni, de nem vonom kétségbe, hogy vannak olyanok is, akik az orosz. Ki szeretné az orosz? - fordult a nagymama a szülők felé.

Mindenki hallgatott.

- Gyereink, nyilatkozzanak - folytatta magabiztosan a nagymama. Hát nincsenek oroszok?

- Vannak oroszok, de nem akarnak oroszot tanulni - mondta az ablak mellett ülő férfi, aki egész idő alatt az utcát bámulta a nyitott ablakon át, és úgy tűnt, hogy cigarettázik. - Én orosz származású vagyok, de szeretném, ha a gyermekem angolt tanulna.

- Könnyű magának - állt fel a férival szemben, a kályhánál ülő hölgy, a maga gyermeke beszél oroszul. Maga az angollal előnyben lenne.

- Maga van előnyben, mert választhat - mondta az orosz férfi. - Nekem nincs választásom, de az egyetértés kedvéért lemondok a sajátomról. Mit akarnak még?!

- Franciát is lehet választani? - kérdezte középről egy férfi, aki közben ülve maradt.

- Nem, mondtam, hogy nem - válaszolt a még mindig nyugodt osztályfőnök. Lassanként csak megbeszéljük. Miért ne választanánk az orosz, hiszen az szép és nagy nyelv, tanulóink nagy irodalmi műveket fognak olvasni oroszul, fordítani azokat, sőt tanítják majd az orosz az iskolában. Sok lehetőségük lesz. Ha ráállnak, nem fogják megbánni.

Rájöttem, hogy bár az értekezlet el fog húzódni, döntésre mégsem fogunk jutni. Elhatároztam, hogy közbelepek.

- Szólhatok? - emeltem fel a kezem, ahogy igazi iskolában illik.

- Tessék - mondta az osztályfőnök, miközben félve pillantott rám.

- Tanulhatnának cseh nyelvet is a gyerekek?

- Cseeehet...?! - csapódott felém a meglepetés hulláma, amely az első sorokból hirtelen zúdult végig a termen, úgy, hogy az ablakok is beleremegtek.

- Igen, a cseh nyelvet - mondtam nyugodtan. - Talán a cseh lesz az, amiben egyetértünk.

- Uram - fordult felém fenyegetően a bundát viselő hölgy - mi itt már egy órája komoly dolgokról beszélgetünk, maga meg a csehvel jön?

- Én is komolyan beszélek - mondtam neki. - Ez az én javaslatom. Szavazzunk. Talán a cseh is kapna néhány szavazatot.

- Kérem, nyugalom - mondta a türelmes osztályfőnök. - Szavazhatunk, de a cseh nem szerepel a programban.

- Én a csehet javaslom, ha megszavazzuk, határozatunkat juttassuk el az illetékes művelődésügyi fórumokhoz, tegyenek kivételt. Miért ne lehetne megvalósítani?

- Drága uram - vált idegessé a bundát viselő hölgy - mit kezdnek gyermekeink a csehvel?

- Csehül fognak beszélni.

- Minek az nekik? - folytatta, mintha csak ketten lettünk volna a tanteremben.

- Hogy csehül beszéljenek. Hát ez nem elég? Maga nem beszélne csehül, ha tudna?!

- Nem - mondta ő nyersen.

- Látja, én igen. Én beszélnék csehül, de nem megy. Ugyanis nem tudok csehül. Már késő megtanulni. Ezért szeretném, hogy a fiam, ha már van rá alkalmam, tanuljon meg csehül.

- Kérem önöket - állt fel egy jólápolt, szürke öltönyös férfi, aki kék inget és fehér nyakkendőt viselt, a haja meg rövidre volt nyírva - nyugodjanak meg. Mi itt világnyelvekről beszélünk. Tehát, mi megoldásokat keresünk arra nézve, milyen nyelvet tanuljanak gyermekeink, maga viszont nem járul ehhez hozzá. Két megoldásról van szó, a maga cseh nyelve tehát szóba sem jöhet.

- Miért nem világnyelv a cseh - mondtam élesen. - Miért ne lehetne a cseh is világnyelv?

- Azért, mert nem az, a cseheken kívül ki más beszél csehül?!

- Én tulajdonképpen erre kínálok megoldást - beszéljenek gyermekeink csehül és legyenek ők az elsők, akik Csehországon kívül beszélnek azt. Javaslom, gyermekeink emeljék a világnyelv rangjára a cseh nyelvet.

- Ugyan, kérem - mondta a szürke öltönyös és leült.

Az osztályfőnök sztoikusán viselte a hirtelen beállt csendet, körbejártatta a tekintetét anélkül, hogy bárkire ránézett volna, látszott rajta, hogy nem tudja, mitévő legyen. Én sem tudtam, hogyan to-

vább, tudomásul vettem, hogy javaslatomat senki sem vette komolyan. Nem tudtam eldönteni, vonuljak-e inkább vissza vagy folytassam az agitálást. Kellemtelen helyzetemből engem és az osztályfőnököt is a nagymama szabadított ki. Néhány perc hallgatás után felállt és kérte, hogy hallgassam meg. Ekkor mindnyájan megkönnyebbültünk, és készek lettek volna egész éjjel, sugárzó arccal őt hallgatni. A nagymama elkezdte:

- Ez az úr, aki a csehet ajánlotta (megkönnyebbültem), nem gondolta rosszul. Megboldogult uram hajdanán a faiparban dolgozott. Csehül kellett írnia, az üzemből pedig nem csupán csehek, hanem magyarok, németek, horvátok, szerbek is dolgoztak... Ők mindezeket a nyelveket egyaránt jól beszélték és értették. Angolul akkor kevesen tudtak. Egész Zágrábban talán huszan. Ezért aztán nem lenne ellenem a cseh nyelv.

- Ímé, már van két szavazatunk - mondtam hangosan, hogy a szürke öltönyös jobban hallja.

- Ugyan, kérem - állt fel idegesen felém fordulva, aztán az öreg hölgy felé.

- Mikor volt ez asszonyom, a megboldogult férjével?

- Hát - kezdett emlékezni a hölgy - 1922-ben ment nyugdíjba.

- Kérem, hol van az már?!

- Nem volt az olyan régen, uram - válaszolt nyugodtan a nagymama.

- Gyerünk, letelt az idő, viccelődünk egy kicsit, de most tényleg beszéljünk meg - akarta a vitát az osztályfőnök, ceruzájával könnyedén ütögetve az asztalt, az angol-oroszra terelni. - Úgy tűnik, szavaznunk kell.

- Úgy van - mondta a szürke öltönyös. - Én az angolra szavazok.

Ki szeretné még az angolt?

- Lassabban - állítja meg az osztályfőnök a szürke öltönyöst - tartozom önöknek egy magyarázattal. Amennyiben nem tudunk százszázalékosan megállapodni, az iskolavezetés dönti el, mit tanuljanak a gyerekek.

- Akkor meg miért vagyunk itt? - kérdezi egy férfi az ötödik sorból.

- Hogy egy véleményen legyünk - mondja mosolygva az osztályfőnök. Régóta vitakozunk, az értekezletet a többi osztállyal azonos időpontban kezdtük, ám a többiek azóta egy álláspontra jutottak. Nekünk meg maradt, ami maradt.

Ebben a pillanatban kopogott valaki az ajtón.

- Tessék bejönni - mondta az osztályfőnök.

Egy hivatalnok külsejű férfi jelent meg nyugodtan, magabiztosan az ajtóban, kezében jegyzetfüzetével.

Az igazgató úr - közölte az osztályfőnök.

Az igazgató úr megállt néhány lépésnyire az ajtótól, úgy nézett ránk, mint aki arra vár, hogy elcsendesedjünk, akár a diákok, aztán megszólalt:

- Hosszúra nyúlt az értekezletük, valószínűleg nem értettek egyet - nézett az osztályfőnökre.

- Sajnos, nem - mondta ő.

- Lehet, hogy eltalálom a kívánságukat, lehet, hogy nem - de csak az orosz maradt.

A tantermet rejtélyes csend ülte meg.

A szürke öltönyös rám nézett, mintha én lennék a hibás.

- Lassúak voltak - jelentette ki az igazgató, föllapozta a füzetét és bejegyzett valamit. Láthatóan az oroszt. Az osztályfőnök megkönnyebbült, felálltunk és indultunk az ajtó felé. A szürke öltönyös megállt, és mintha lett volna remény a változtatásra, hol rám, hol az igazgatóra nézett. Előre engedve a többieket én is csak tébláboltam.

Az igazgató és az osztályfőnök az ajtó mellett állva, bennünket engedve előre, ezt ismételtgették: „Köszönjük, viszontlátásra”. Amikor már csak négyen maradtunk, a szürke öltönyös az igazgatóhoz fordult.

- Milyen esélyünk van arra, hogy gyermekünk angol osztályba kerül?

- Semmilyen - vágta oda udvariatlanul az igazgató.

- Semmilyen? - a buzgó szülő nem hagyta magát felresöpörni.

- Semmilyen. Sem-mi-lyen. Minden osztály megtelt.

- Mindennek maga az oka - fordult a szürke öltönyös felém. Maga felelőtlen és komolytalan ember.

- Én? Drága uram, én ellene voltam.

- Éppen ezért - mondta és elstetett köszönés nélkül.

- Maga milyen nyelv mellett voksolt? - kérdezte az igazgató.

- Az úr a cseh nyelvet szerette volna - mondta az osztályfőnök.

Az igazgató nevetésben tört ki.

Amikor kimentem az utcára, a szürke öltönyös éppen az autóját nyitogatta.

- Inna valamit? - kiáltottam oda, bár nem reméltem, hogy rá fog állni.

Láthatóan meglepődött, néhány pillanattal még álldogált a kocsija mellett, aztán elindult felém.

- Innék, és maga?

A büféig nem szóltunk egy szót sem.

- Mit iszik - kérdeztem tőle, amikor megálltunk a pult mellett. - Whiskyt vagy vodkát?

- Nem találta nevelésnek, komolyan kérdezte:

- És maga?
- Cseh sört kérek.
- Azt nem lehet itt kapni.
- Akkor mindegy.

MERSICH MÁTÉ

Öltönyödben kávézó,
Makkon melázó kobold.
Szürcsőlőd a konyakot,
Szakállad borotválód,
Zsebkendőbe orrot fűjsz,
Reggel új eszmába bújsz.
Órád van, aranyláncod,
Olvasod az Extrablattot;
Franciásan fésülködész,
Cvikkeres köröben pörögsz,

A kultúra

Lakásodban zongora,
A nótákat cigány húzza;
Frázisoktól huppanó,
Soha sem vagy „at a loss”,
Erkölcösnél hited áll,
Úgy tűnik, hogy „ganc egal”;
Hidd el nekem, „mon ami”,
Kultúráról szó nincs itt!

(Fordította Bölc Matild)

**

„A hercegovinai Paočiban 1949-ben született Šimun Šito Ćorić Ćij-
szakát vizsgáló című kétnyelvű verseskötetét a Ziral Kiadó (Mostar-
Bern-Chicago, 1997.) jelentette meg. A szerző Dubrovnikban éretse-
gizett, Sarajevóban tanult filozófiát, Svájcban németet és teológiát,
Londonban és Washingtonban angolt, pszichológiából magiszteri és
doktori disszertációját New Yorkban, Detroitban és Zágrábban véd-
te. Több mint 20 könyve jelent meg. Verseket ír, útleírást, színművet,
tanulmányt, antológiákat szerkeszt. Eddig angol, német, francia éa
spanyol nyelvre fordították műveit.

A kötet szövegeit válogatta és a francia nyelvű előszót Ante Stamać
költő, a zágrábi egyetem poétika tanára írta. A tartalomjegyzék a
fejezetcímeket francia nyelven szerepelteti.

A válogatás a szerkesztőt, Stamaćot dicséri. Az öt fejezet: A palesz-
tin affér, Csillagfalatokból, Kivándorolt esők, Hercegkiserű, Így (nem)
beszél Jézus. A Jézus történet keretébe zsúfolva dolgozza fel a meg-
emészthetetlen távollét-messzeség idő-tér zónáit, melyek nyitányából
türemkedik ki a második fejezet Levél című versének „forzított” he-
lyesírással jegyzett üzenete: „Vigyáz egészségedre/ Imádkoz Istenhez/
gyere vissza/ Minél Előbb/ Keres munkát itt/ lehetne valahogy/ Bará-
tokon keresztül...” Az idegen-lét poklának bugyrait végigjáró harma-

dik fejezet belépőjét Preradović, horvát romantikus költő csavargójá-
nak figuráját szem előtt tartva, a hazafíúi érzületekre való remek
nyelvi rájátszással oldja meg: „Istenem, mikor is volt,/ Istenem, de
régén volt!” (Idegenben). A negyedik fejezet a költő szűkebb hazájába
való befeleledkezését Zágrárból látatja, ahol „korai cseresznyét kós-
tolgat”, miközben „Ki tudja, itt lent a kosár/ alján mi minden szu-
nyókál?!”

Fra Šito elszigetelt nemzedéke tagjaként, akárcsak Devecsery László,
nemzedéktársait szólította meg, tartja szemét a világ „hajszairepedése-
in”: „...addig csendben/ Őrzöm: ujjaim hegyére ül a valóság” (Egy-
szer elmondják). A szerző kötete az út és az élet azonosságát, ellen-
tétét vizsgálva állandó útonlevőségében jeleníti meg „égi élményének
áthitátat.”

Az első fejezet 16, nagyrészt egyszavas címekben megfogalmazott
prózaerse tömörségével, erős képiségével, a prózára jellemző nyom-
dai tördelés és nyelvi lezárttság tényével jellemezhető. A Hivatalos
közlemény táviratszertűsége, elhallgatást, ugyanakkor célzott utalást
is tartalmaz, ami a szövegek egy részében túlbujránzást, szerkezeti
buktatókat eredményez: „A halálratéléséről szóló hivatalos közle-
mény csenevésznek mondható./ Császár- és népellenes tevékenysé-
gért elítélve.” Őrdőgh Szilveszter Koponyák hegye című regénye
meglehetően hasonló indíttatású, szinte egylényegű az említett fejezet-
tel, a hercegovinai költő verseinek erősségét pedig éppen a Fecsegé-
sekben rejlő találni szóképzés adja. A szövegek nagy része három
mondatos, a befejező részből idézünk: „Szegény és rossz hírű negye-
dekben, városrészekben látták, az iszákosoknak, a rablóknak, a poli-
tikai elégedetlenkedőknek, a hajléktalanoknak és bukott nőknek volt
a barátja.” Jelzésértékűek igéi, az igék körében végzett bravúros
költőtanca abszolút hallást feltételez a befogadó részéről. Egy-egy
főnév pedig, a könyv egészét tekintve néha önálló életre kel, és szinte
beuszik a tájba zavarba hozó, kosztolányis bőséget okozva a „reggeli
talcan”.

A második fejezet nyelvezete egyszerre archaizáló és modern. Bal-
ladamaradványok, imatöredékek, politikai aktualitások, lírai minia-
tűrök alkotják a «Csillagfalatokból» meglehetősen heterogén, helyen-
ként a könnyű műfaj felé kacsingató világát. A fejezetet a címadó
vers zárja: „Csillagfalatokból/ táplálkozó éjszaka” avagy Devecsery
értelmezésében: „Csillagkönyveket sir/ az augusztusi éjszaka.”
(Devecsery László: Holdének, Szombathely 1993.) Fra Šito neve a
könyvzene világában sem ismeretlen, dalszerzőként, előadóként kü-
lönféle lemezkiadók albumain, kazettáin szerepel. Ferences öltözék-
ben, gitárjával horvátországi dalfesztiválok gyakori vendége. Anakro-
nisztikus jelenség a videoklippel dőlcet természetű, zöldellő(mnyugati)

hegyek ormán hazája keserveit zengő, csillaglatokat csipegető dalnok figurája.

A szelek szárnyán ósidők óta vándorló költő könnybarázdas álarca mögött Sinatra-dallamok esendülnek fel az «Átutazóban»: „A tömegben idegen/ gyalogsévényeken/ egyedül/ távoltságokra függesztve.” A Prológusban nemzedéktársait védelmezve tényszerűen regisztrálja a világ dolgait: „Reggel/ Ismét találkoztam a meztitlában Jéssussal (...) Judással kávéztam/ anélkül hogy felismertem volna őt.” Tóth Árpád sorai köszönnék vissza az idegen hordákat felemlegető Határokból: „Halálisan nehéz az út/ igazságtól igazságig.” Szótlanul, visszafogat-tan vádol az Árulás: „A hangjukban,/ akik igéid hirdetik,/ nincsen/ melegség,/ Názáreti!”

Az igazán fájdalmas, csupa-űr fejezet a harmadik, a középső, a „most-pontokra szakadó történeti idő”. Benne a verssorok meghosszabbodása, a mesélőkedv, az epikus hömpölygés, a látszatnyugalom/kényelem, a lesbenállás, a tudatalattira való összpontosítás dominál. A késői óran egyike az egyébként ritkán előforduló párosrímű négyorosoknak, azon belül is az egyetlen három strofás költemény. Témája a nagyvárosok vékonyka kávé felszolgáló, rég megunt hotelok világába kalauzol: „ugyanaz az ital, ugyanaz a történet, plusz két deci fájdalom.” A mi emberünk tájnyelvi kifejezései nagyban hozzájárulnak az idegenbe lopott kicsi szikrak életben tartásához. Az Otthonról írják enyémim nem csupán a valóságból „veszi diskurzusát, hanem egy már megirt valóságból, amelynek mentén csupán másolatok sorozatát látjuk, ameddig csak a szem ellát.” A szöveg élő organizmusából feslik ki a római cirkuszok, az Újszöveg, Kranjčević világa, az ELSŐ és az utána következők hosszú sora, kockaként épülve a szerző érzékelésmódjából. A legrövidebb fejezet petófi hangulatú verse «Az öregem és én» egyúttal a legerősebb kötődés verse is. Erőteljes ismétlődések, szürealisztikus színhatások révén válik hiteles jellemképpé. A tengerész gyermekeinek légies, vágórl-vágyra való repülése és a következetesen kétsoros, többszörös tagadással bíró, igeneves refrén módszeres kiskitlása mégis feloldást, „horizontösszeolvadást” eredményez. A harmadik fejezet záróversének a «Gyűlölt júniusok hajnalá»nak tercínái megkapó dallamosságukkal tűnnek ki. Mintha csak a Darvas Iván által interpretált Szimonov vers átköltésével, átértelmezésével állnánk szemben: „Ha elárul a remény,/ balsejtelmek fekete hollója,/ madsze akkor is velem?” A költő visszajelzést sokkal inkább saját, belső útját, mint érzelmait illetően vár. A vers végi csonka főnévi igenév szinte észrevétlenül elcsuklást, filmszakadást idéz elő.

A '60-as éveket idézi nosztalgikusan a köznyelvihez közelállóbb, az égit a földivel merészen egybejárású «A kékszínű Nagyasszonyoknak»

című verse. A hercegovinai művészek kezében kreatív tényező a színek világa, kiemelten a kék. Šimić vallomáshoz folyamodunk, miszerint a művészet lentről, fájdalomból és viharból tör az örökkévalóság felé. A belsőnkől a kozmosz felé. Hercegovina hegyei, ahogyan a kék messzeség felé nyúlunk, távolodnak, szinte testetlenné válnak képek enyhíteni az ember fájdalmát. Ezt a kéket ragadja meg fra Šito is számos versében, könyve borítóját is ez a fajta kékség uralja. 1994 óta a Horvátok Világkongresszusának elnöke, globetrotter, aki kontinenseket átfogó kulturális szervezőmunkát végez. Lakásában „hajótörtött emlékeket dédelget”: „Szobám akár egy lámpa, imbolyog, lengedez./ Benne drága bútor és Bob Dylan sejtelmes zenéje. (...) Hiányzik a keskeny út Mostartól Splitig./ korai órák dubravai karsztja./ A nagyvilágban eltűnt szomszédaim,/ apám, ki bort töltöget és nehéz munkát végez.”

A negyedik fejezet a hazatérés, az otthon világa. Maga a fejezet cím is remek szójáték. Egyébként is mind tematikailag, mind nyelviileg elemében érzi magát a szerző. A címadó vers hét lecsupaszított, szemléletességében is lényegretörő egységből áll. Többek között a hazai föld keletkezése: „A Neretvára és másfélé/ hallgatógon/ ráhajoltál, kővé váltál.” (1) A férfiak által előadott helyi énekspecialitás, a „ganga” folytonosságára való hivatkozás: „Igaz,/ bor akkor is volt,/ akkor is daloltunk,/ várakoztunk és/ álmodoztunk.” (2) A dohánytermesztés hagyománya, a nyomasztó szociális gondok, néprajzi sajátosságok rögzítése adja a jelen valóságát, egy majdani meteor formájában való újjászületés pedig már a jövő vizióját. A tökéletes harmóniát, a szélbe való belefeleledkezés egyszerű és visszahozhatatlan érzését a szőlőhegyen találja meg, stílusesszók sokaságát vonultatva fel. Aztán itt is balsejtelmek gyöttrik, az arcába hulló fekete éji lepke hajdanvolt tragédiákat idéz. A Hegyek között a barány és a farkas történetét ritmizálja. A pálmakafőzés, a középkor robusztus sűrűkővei, szótörténetek ugyancsak helyet kapnak versében. A Szárazság egyike a leggondosabban komponált életképeinek, stílusát, szerkesztését illetően vetekszik Nazor hasonló témájú elbeszéléseivel. Az Indian summer találó alliterációval indult. Középső három sora idegenszerűen hat a vers szövegében: „Akár az első bóra/ elfelejtett kalap/ a ház előtt, a fogasról.” Végül az éjszakát vigyázó 15 beszéde, szónoklata, levele – dialógusa, amelyből hatot szerepeltet a kötet. Bölcsesetek, aforizmak, intelmek, őstörténeti adalékok, a hercegovinai arcél mozaikdarabjai. Az I. befutó strofája: „Így tanított ősapám,/ a megboldogult Kulim: segíts annak,/ ki rászorul, mert boldogok azok, kik/ raktáraitak kitarva,/ megalázott kívánságát az eszedzőnek/ megelőlegezik.” A tudást és a titkokat teszi mérlegre a 4. Az évszakok váltakozásának záróak-

kordjaként: „Az ősz az más./ Belőle annyi van, ahányat megélünk, és/ végezetül – mindenkinék a magáé.” A 13. a könyvekről szól és az éjszaka tanításairól: „Igen, fájdalmas, mintha pupillához érve/ valahol étellet életet veszítenél./ földi javakat, tudást halmozva/ hamis próféták szavát igazolva.” A 15. a csendtől lopott miniatűr üzeneteket hordozza: „Tetteim után emlékezz meg rólam,/ légy a hegyen erődítmény, lilium a völgyben,/ kő, melyben megbotlás a hozzájuk vezető úton.” Ezután következik az Énekek éneke egy különös átírata, sajátos értelmezése. A negyedik versszak: „Szerettedet a végzet elsodorja,/ izzadságból több folyik mint borból,/ Göröcsöd ökölbe szorult paraszti kéz,/ minden mankód, látásod is elvesz./ Mindenem vagy, te vagy mindenem!” Mélység és magasság, más, himnikus szárnyalás, az ősi föld varázsa, rejtőzködő erotika és ars poetica: „ha versemből hiányzol...”

A zárófejezet példázatokkal, hosszabb lelegzetű, moralizáló szövegekkel járja körül az Újszövetséget. A Szembesítve utolsó bekezdése: „Jézus, mivel nem vette észre őket, már a régi palesztin nóta harmadik versszakát dudorászta: »Ne forogj a szél után, öreg cédrusom«.” A kötet végéhez közeledve még az Itéletnapból idézzük: „Az időkről, akár a pillanatról, nem szükséges és nem is ajánlatos nyíltan beszélni.”

Era Šito verseskötete, az «Éjszakát vigyázó» mélyen gyökerezik szűkebb hazája, Hercegovina népköltészetében és költői hagyományában. A szerzőnek a nyugati világba való beilleszkedési kísérlete kétségbeesett és elutasító: „miért jöttem el és utánam annyian?“, próbálkozás mítoszteremtő. Čorić ugyanakkor nyelvi virtuóz, biztos hallással, kristálycsengésű szavakkal, ám többszörös hiányérzettől hajszolva, az új nárcizmus bűvöletében „változó maszkokat öltve” Hercegovina ezüstkék hegyeinek megfeythetetlen dallamfoszlányait, töredékek diskurzusát szövegveti versbe.

(BÖLCS MATILD: *Halványkék hegyekbe veszte /Šimun Šito Čorić: Éjszakát vigyázó/*)

„A zágrábi Horvát Írószövetség, a PEN valamint az eisenstadti Gradištyei Horvátok Tudományos Intézete közös kiadványaként az „Adalékok a horvátok irodalomtörténetéhez” című sorozat hetedik könyveként jelent meg a Magyarországról az ötvenes években elszármazott, ma Ausztriában élő akadémikus, egyetemi tanár Bencsics Miklós A gradištyei horvátok irodalma a XVI. századtól 1921-ig című műve.

A szerkesztő Stjepan Šešelj bevezetőjében a négy ország területén élő (Nyugat-Magyarországnak is sajátos arculatot kölcsönző) gradištyei

horvátoknak a környező népekkel való fél évezredes sorsközösségét, termékeny írásbeliségét méltatja. Az előszó a témához kapcsolódó XX. századi összefoglalók, lexikonok, monográfiai felsorolásán kívül kiemelten foglalkozik a Szedenich Fülöp által 1912-ben Sopronban kiadott horvát irodalomtörténettel (Naši pisci i naša književnost). A hiányosságai ellenére is sikeres, sokat idézett könyv kapcsán vet azamat a szerző a két kötetre tervezett irodalomtörténet határvonalát jelző, újabbkori szökepzés eredményeként létrejött népnév politikai, etimológiai vonatkozásaival.

A 360 oldalas könyv kétharmad részét kitevő szöveggyűjtemény eredeti és átírgazított szövegei, olvasatai a téma iránt érdeklődőkön kívül jól illeszkednek a térség horvát nyelvet oktató iskoláinak tervezetbe is. A történeész, nyelvész, irodalmár Bencsics a letelepedéstől, az első nyelvemlékektől a huszas évekig, hagyományos sorrendbe rendezve szerzőket, műveket, a filológus precizitásával mutatja be a magyar, a horvát és a német nyelvterületen fellelhető adatok, dokumentumok gazdag tárházát. Az eisenstadti bemutatón monográfiának, tankönyvnek, illetve lexikonnak minősített, nehezen definiálható vállalkozás, részleteiben már korábban is közkezen forgott. Szerzője szerint „témákat, adatokat, forrásokat” tartalmaz a könyv, mely elsősorban elkövetkezendő kutatásoknak kíván kiindulópontjával szolgálni.

Bencsics Miklós a regionális gradištyei horvát nyelv kiváló ismerője, izens nyelvi fordulatok mestere, ezúttal, a könyv használatát könnyítendő, irodalmi nyelven szólalt meg, ami objektív tárgyilagosságot, némi távolságtartást eredményezett. Nagyszámú melléklet segíti az eligazodást, az egyes korszakokkal való ismerkedést. Az aranyozott borítólapon a „aranykönyvnek” nevezett kiadvány elindult küldetésének célja, az olvasóközönség meghódítása felé.

(BÖLCS MATILD: *Megjelent a gradištyei horvátok irodalomtörténete*)

„Samostalnu zbirku pjesama (M. Bölc) objavila je pod naslovom „Jantarska cesta”... Pećuh 1992., u kojoj stvara vjerni spomenik, ne samo selu Židanu, nego nam na neki vidljiv način svjedoči, dokumentira u monumentalnoj slici život, kulturu i jezik Hrvata u tom kraju. To nije samo literatura u pravom smislu riječi nego nostalgično klesanje kipa čežnje na vječnu uspomenu hrvatska u zapadnoj Mađarskoj. «Jantarska cesta» je i sažetak određenog duhovnog stanja, ali i strpljiva, tiha jadikovka o životu zaboravljenih. Po izražajnoj formi i stilu ona nas više upućuje na sredeni, klasični

Nazorov stil, a ne na piktografije novije gradišćanskohrvatske pjesničke generacije. No svakako ima nečeg novog, buntovnog, bridnog, do sada neizraženog u tom pjesništvu.»

(NIKOLA BENČIĆ: *Književnost gradišćanskih Hrvata od 1921. do danas*)

III. Naši junaki/Hóseink

„Njegovo držanje kod oproštaja s Frankopanom bilo je pravi uzor romantičke tradicije vitezova.» (T. Strozzi)

Na Jantarskoj ciesti

Na Jantarskoj ciesti
Rodjeni moradu poviezat
Sambotiel s Kisegon,
Kisieg z Židanon. Hervata
Pomirit ziz Nimcon,
Nimca z Uguon. Vidit

Sakoga i onda kad nije
Nigdor ne vidi. Ča bi oš
Morali, ča bi oš mogli
Da in se istina kuoč-tuoč
Udili. Da moru bit svoji.

«Roma locuta, causa finita»

Neka bude zvigeženo.
Neka kerv curi dokljeg
ne scuri. Mer se na
svitu kolje sevice.

Neka opet živi ča je
va knjiga bilo.
Niećemo služit pogane!!!
Rim je rekal.

Jurišić

Žito je dozrejalo, pod serpe se
Priginjalo kad me zgrabi čudan san.
Na Riepcu se vesele senjske ladje
Kobacale, a stambolski je turam

Zlatni cecnul međanje. Meru kašnje
Gradske šance preskakival Petar naš,
Kluošarski opat. Zač moramo mi Bieč
Branit, zvonkeće ispuhan, gologlav.

Onda su topi zaruli, zidine
Zadertale. Pokaži se Ibrahim!
Neka ti zastava na vetru plujie!
Andjeli škilju z kufrene trumbite.

Jezero piet sto trideset siedmoga
Leta: Freiherr von Güns – ja Mikula.

Bonaca na placi ruoža

Med ternjen kucinjen, san benitu
zuz luodnu nisku na raskrižju
zrasla je goranak rana. djandrovon.
Zieta na se

Kakovo je miloserdje
bit živ i čekat
uru kad ti saka
šempija dičijiva
na glavu more penut
sablju samostiču.

Ne zastavljaj na putu
turobnu Elizabetu.
Žilava ju derži ruکا,
začavšana i ona
zđavna halabuka.
Oči su joj svilne kaplje,
kie vidu neg puolnoć tihu
kada se oš «vatra
jarcala u kaminu.»

Znamienje j' razumila,
rekla kako je tila:
O daj, Bože, da se
Va fiertuku ovuon
Djilo i pilo njevo
Preuberne
Va ruože čerljene.

Delo nan je lipo,
srića nan se smije –
si nazuočni
puzu na puod rano
kad je na placi ruoža
vrime tako rietko
bonacano.

Kameni klinčac

Rietko se najde na svitu miesta
Za ustat i cvast. Djišći ga, terpi i kripi
Onuoga ki bi s tobon išal. Znat će da
Prigne lopatu i bič, zato mu skerbi
Nariedit dane prez tuđe i smisic.

Kad je duo kamil žilje kervavo zgernat,
Znal si je sviezat fiertug uprani kot
Pred sakin delon šerašnjin i razdilit
Po ruка rušku zrelu s kuson kruha tverdin.
Zač ste ga prognali, bosanski brigi?

Prestrašeno je sidil na pragu nesrićnon,
Zagledan va oči njeve da bi in serce
Spoznal, aš riči rado nigdar ni imal.
Kotal kamenoga žitka se j' zaperl i zbil.
Bosanski brigi, ča van je zgrišil?

Djilovača ga je poždroknula. Gibat
Se ni mogal. Ča j' ustalo, to su slive,
Poštienje i prazan hombar. Sanjal bi mir,
Kameni plašt, bit na njemu kita, klinčac.
Stresite ga neg, bosanski brigi!

Anno 1916

Konji nahamani stojiu
pred ŝtalon. Ŝtranĝe
im letu na sve strane.
Zima prez djila i krova!
Dje li su van dali
da sanjate?

Stari vitezi nasred loze
sidite na ladicami,
na ti driveni truonuŝi.
Gledate muojara očimi
spasenja. Va zercalu se
Smiju ubrazi svitu:
tutufnuti – zlovili su nas
i ubili.

Djelva derŝće na snigu.
Pantijike joj kervljuon
poŝkropane. Saku kitu
vličie nigdor. Zaman
zovu riči zoru.
Misli ŝkriplju.

Anno 1916

Jungitaj ĉevaloj staras
antaŭ la stalo. Rimenetoj iliaj
flugas ĉiufanken.

La vintro sen laboro kaj sen tegmento!
Kien oni starigis
vin songi?

Oldaj kavaliroj meze de l' arbaro
vi sidas sur la kestoj
tiuj lignaj tronoj.
Vi rigardas koloriston per okuloj
de la savo. En la spegulo
la vizaĝoj ridas al la mondo:
tutufnuti – oni kaptis kaj
mortigis nin.

La abio frostotremas sur la neĝo.
Giaj rubandoj estas per sango
aspergitaj. Ĉiun branĉon
iu tiras. Vane
la vortoj alvokas aŭronon.
La pensoj knaras.

(Preveo: Ivo Borovečki)

Naiva

Ako bi si ljudi svita
svoje znanje skupa dali,
ne bi bilo betegov, gladi.
Pitaj neg ednuoga,
ĉa ĉe ti rec?

Moje znanje,
muoj žiep.
Daj mi tvoje,
zaŝit ĉu si
veći žiep.

ITA

? I T A
H I T A L J K A
H I T A . . . A
H . T A . . . A
H A M I Ŝ . . A
H . M I Ŝ . . A
H I J A
H A M I Ŝ I J A

Nan ide dobro

rekli
su i i
mi i i
korak i
najzad i
trubu i
zapri i
iiiiiiiiiiii
moreŝ i
ustat i
med i
nami i
kamo i
se i
paŝcis ???????????

Naša generacija

Z Bogon se najt na svetačni
Dan. Najlipši vlasi - se čulo
Pervo, neg je skersnul va gruob.
Vrieda je i škuolnika zval,
A gospodin su prošli za njin.
Ni dost da su nas ustavlji,
Sad su nan i drivlje, kuo smo si

Sadili, zramali noro. Kad
Se ufaš borit za drugoga,
Zač bi moral prosit da se za
Te boru? «Sve smo ostavili
I naslijedovali tebe,
Ča će dakle biti s nami?»

Obruč

Kuna opet pierdje lovi
Lice na kamenu
Verce oči veter nosi
Nuokti va korenu

Idoš do vrat - Zač
Stojiš na pragu - Kuom
Kerv ti zviru -Ka
Tielo žmiga - Kuo
Ruke zdizaš - Kie

Leti tica vlakom derži kreljut
Ljulja zdola hižu mira
Rekla panju da će biti zdenut
Ki ga šćiplje červ namiga

Umrit za slobodu

Reci, kamo to biži Europa
z tulikimi mertvi!
Reci, zač su in žitak zieli?
Reci, duo se oš ni nalokal kervi?

Ljudski - zač - živit ne kanimo
Ubijat - zač - je dobro
Ljubljeni - zač - varošani
Andjeli - zač - van trubu
Noro - zač - cviji svit
AŠ

Niste svoje dali
Niste sebe zatajali
Niste ropstva pravali
LETO JE SMERT JE LETO
Plaću za vami brigi i morje
Prošla je Djivanja

Dane su počernili
ČLOVIK se

ruši, ruši, ruši, ruši, ruši
Pod pieton paklenoga stvorienja
Goristajanja ni
Zduraj oš meru zduraj
Nosu ti ur slobodu zlatnu
Na kervavon pladnju.

Ubraz razbuojnika

Sur kot pepel Usta kot tuor
Oči brizgadu zemlju Ušiesa nagnuta spuolon
Zubi naoštreni na moguće zlo.
Z noson kopa Kad se gane
Čela nima Tebi sapa zdahne.

Molitva za človika da človik ustane

Gospodine Bože, smiluj se njin!
Ki su te zatajali,
Kruha siromahon nisu dali,
Ki su druge za norca deržali,
Ki su od slabljega pineze krali,
Va buoj ljude nagnali,
Miesto Boga va ulje verovali,
Dicu va gruob pohitali,
Katane ubijali,
Za pineze se vojevali,
Ljude med brige zignali,
Tice va černilo ublikli,
Ki su človika na križ raspeli,
Ki su mertve popljuhali,
Ki su to se vidili
I prez riči terpili,
Ki djidu i piju, a na to ne mislu.
Vsemoguci Bože, daj njin vekovečni pokoj!
Kie je poplava odniesla,
Na ke se je stan zrušil,
Kie nigdor ni djiskal,
Ki su ustriljeni prez griha,
Kie su bombe pogodile,
Kie je va pivnici smert našla,

Koga su na puti pogazili,
Kie su djadon posipali,
Koga su štuki prehitili,
Kin su ubraz nožien posikli,
Čije su serce preboli,
Kie su mučili do smerti,
Čiju kerv su si zaželjili,
Ki su prah postali,
Kie nisu pokopali,
Kie su atomski zraki nadunuli,
Ki su smrad z voduon pili,
Ki su bili rodjeni za umrit,
Ki su imali već hrabruosti, neg mi.
Miloserdni Bože, daj njin pokuoj vekovečni!
A nan daj moći za dalje živit.
Kad smo tie strahote dopustili.
Predragi Bože, zdavno nimamo pretulića!
Daj, da verujemo, ima oš
Človik, človik, ČLOVIK, človik, človik
Miesta na vuoj raščihanoj,
Pogaženoj, potrapljenoj, raskoljenoj
ZEMLJI, zemlji, zemlji, zemlji, ZEMLJI.
Predobri Stvoritelj, ustani med nami!
Aš teška je duša naša,
Teško je telo naše.
Čučimo na pribrišju zla
Kot z uljenin dimon
Zamaženi kormorani.

Platane na buokti

Tri dane ni hilla prestat germļjavina
Kad se je nebieskim parkom prošietal
Dvorski muzikant. Pogladil je saki oblak,
Ter razdrobil fule gusle na korici
Biele breze. Triešće ga je dvorilo.

I onda su se oškrinula vrata
Na palaci od suro-čerljenoga
Cigla, zletil je k nam golub prelomljeni.
Baščanska ploča se j' sfuznula i sela
Zamišljeno na svoja porabljena slova.

Plavožute kitice zadrmano žmigadu
Z mora zlatnosvilne tapete. Mali Amor
Veselo ubada strielu va debelo
Roziekasto mieso nimfe ka se je neg sad
Zliegla od vune. Va dubini ziz male
Skuljice pokuknul je van biškup Strossmayer.
Lovorov vienac mu serdito sterči na glavi.
Zdavno je ubernul herbat Akademiji,
Rasiril ruke i puozval se tice svita da se
Hrane od njegovog blaženog pogleda i
Tepluoga lica. Duo će moć od nas kuoć naučit
Umjetnost iščekivanja? Recreation cordis
Nam daje neg preludij teške bronzze
Va kuoj se sedam svitluosti draplje
Ziz skrivljenim kompleksom aktivnosti.

Zidni tepih si je meru sprašil pokerpane
Rukave. Terbuh mu cvili pun katanov.
Došli su z velike ravnice, suze su im
Rastalile lied pod nogami. Lipa ih je
Shranila-vračila, unter den Linden,
Magla sjevera stvorila rane va očimi.
Med sobom su se zmišali, edni drugin
Grihe oprášali. Ilirica varia,
Si su se nagledali i čuda djada
Potrošili, no pisanje nisu zvigezili.
Naglaski su in se prekobačili, riepe
Najper i najzad zafernuli. Kvačica se j' nigdir
Zgubila, ki ju najde, morat će duojt
Na stuolac, a petelj će mu oganj važgat,
Edan se sabljon približuje, jezuk
Na serpe nakrivljuje. Drugi si je glavu
Naheril, lukavo sebi sadja namiril.
Trieti je hitro strijil va žabu plišljivu.

Zaspano meke platane su se za zimu
Žiljem lipo zamotale. Grambavi šurļjar
Stari se je trudno zafuljal medanje.
Zlamljenimi persti oš ednuoč zagrozil
Prik puta kade će na kamenoj stelji
Prokšeno zakreščat Rudjer Bošković.

Šoferi, ali naš aldov civilizaciji

Za volanon žvít i umrit.
Si ste pomerli, fajni kerli.
Puti su vas polako pogrízili,
Rasterzali prokleti mašini

Kie ste tako rado imali.
Zač niste, kot nigdašnji
Furmani, ustali na KONJI?

Libracija

Pri zahajanju vieka
Med Turki i Kuni
Zlati su metulji
Penuti pod kopita

Zrušen turam zrušen stan
Na kiću odmita bieli šlar

Zadnji kavalir
Na pustun puostrišku
Prignut na ruke dame svojje

Galopiraju prez ramie kipici
Gonu oblake počrapane

Mali piekljar zasićen s piniezi
Ubrazi tanki žile mlahave
Ritornel plavi mu gluši na persti
Šjor Ranko fergunajte

n
e
g
l
p j
a i
k c
u

Nenaciete venecijanske kervi

Zadarske kitice

1

Plava vrata otperta
na stigami
Gruojze ladon pokriva
stupe
Koga čeka praznina
Vavuon paklenon leti?

2

Sunce nebiesko
važgi naše oči
važgi našu dušu
važgi naš mir
da va nepoznaton kraju
ne budu pljuhali na nas
kot va Travniku
na francuoskoga konzula

3

Ruke
kie stišču perste
Ruke
kie mašu i šalju
prazne, strašne,
široke, dužičke,
nevierne, neljudske,
pogibielne, nepotribne,
nišviridne ruke
se djigradu na lišču
palme

4

I opet se pije
na terasi
kušuju se gızdavo
zslipljeni
a tamo su kuosti
gruob va pokerpanoj škrablji
kamen je miran
dela se sterpljeno
na staroj zlatnoj
karičici

Nagnuti na kameni stuol
 rimske crkve
 čujemo glas andjela
 zeleno žuto černo plavo
 curu kapljice ziz poda
 na prestrašene pomučene
 zatriskane zaviezane
 natiegnute ljudske
 glave

Kad se prigne sunce
 do kolena morja
 i čučne va diboki
 lonac bieli oleandra
 daj nam Bože lipo sanjat
 zafuljat se va
 škurinu oči i teplinu vodie
 zarovat se va
 rame verluo
 i poždroknut suzu
 ka se vlićie
 prik grambavi staza
 pobludjenoga varoša

Voda ziz velikon
 jaćionon bruji i skaće
 va svoje korito
 Nosi sobon se čega
 već ni potribno
 Kad te ednuoč zdene
 znat ćeš da te
 z onie strane
 va svoju družinu zovie

Florbukedoj al Zadar

La blua pordo malfermita
 sur la štoparo
 la traŭbo per ombro kovras
 balustraron
 Kiun atendas la vakuo
 en tiu - ĉi infera somero?

La suno de l' ĉielo
 ekbruligu miajn okulojn
 ekbruligu nian animon
 ekbruligu nian pacon
 por ke oni en la nekonata regiono
 ne kraĉu sur nin
 kiel en Travnik
 sur la francan konsulon.

La manoj
 kumprenantaj la fingrojn
 La manoj
 svingantaj kaj sendantaj
 malplenaj, teruraj,
 larĝaj, longaj,
 malfidelaj, nehomaj,
 danĝeraj, nenecesaj
 senvaloraj manoj
 ludas sur la foliaro
 de palmo

Kaj ree oni trinkas
 sur la teraso
 interkiŝigas la parade
 blindiĝintaj
 kaj tie estas la ostoj
 tomo en riparita kesto
 la ŝtono trankvilas
 oni pacience prilaboras
 malnovan oran
 ringon

Kliniĝintaj super la ŝtona tablo
 de romia preĝejo
 ni aŭdas la voĉon de anĝelo
 verde flave nigre blue
 falas la gutoj de sur plafono
 sur la konsternitajn konfuzitajn
 per dornoj plektitajn kunligitajn homajn
 kapojn

Kiam la suno kliniĝos
 ĝis la genuo de la maro

kaj ekkaŭros en la profundan
blankan florpoton de oleandro
helpu nin dio bele songi
forkaŝigi en la
malhelon de okuloj kaj en la varmon de akvo
alkroĉigi al la ŝultro
kaj forgluti la larmon
kiu treniĝas
trans la malglataj vojetoj
de l' frenezigiinta urbo
La akvo kun granda
forto bruas kaj saltas
en sian fluejon
kunportante ĉion
ne plu bezonan
Kiam ĝi foje trafos vin
vi scios ke ĝi
de tiu flanko
alvokas vin en sian rondon
(Preveo Ivo Borovečki)

Djiŝĉemo slobodu

Nismo je imali
kako bi moarla zgledat
duŝieĉe z krumpuli djili
va dobrotu verovali
nismo znali
najlipšem konju
ĉedu oko zbuost
briskve se nieĉe raĉit
kot slive zatvene
prez ufanja starog
kako bi razumili
turobne kostante
mrazne lapte ki
pljuju gnjojnucu
modernog ubraza našeg
bižali smo za njuon
zaslpljeni potrapljeni
ona je drimala
va nami prez nas
pogažena rasiĉena sama
se borila za nas k nan
se molila klieĉe
pred duŝami drivenimi
delali gluhoo gladni
brali slamu po slamu
a po noĉi se lako
zgubljali poŝicali
staro i oŝ stardje
van hitali smrad
ranili i gajili ki
nan je serce sĉenul
naednuoĉ prez riĉi
ustali drivo raspiljeno
ĉervi se ur napudljuju
raspituju našli smo te
kamo se ubraĉaŝ
opet nas ustavijaŝ...

Naŝa revolucija

I dotropala j' sloboda
Z duŝiĉkimi kolonami Peŝtancov
Kie smo sprohadjali na lapti.
Zis ŝuŝketanjen visti z radija
Kie smo va seli imali.
Duŝiĉki bajoneti graniĉarov
Su neg miĝetali va noĉi.
Na stiene ŝkolari križe pometali
Kad su se gospodari žitka ŝpierali.
Dunje smo na kola djutro naklali,
A knuoĉi je zopet sklali.
Ne potipaĝte se po svitu -
Njanja su rekli.
Zafuljana magla je
Katane naŝla va kukoriŝĉu,
A ŝtuke pod Orovon simbon.
Se j' ur bilo mirno kad se je
Ĉerni auĉsar, mehuri na herbatu.
Dugo niĉesar, mehuro prez riĉi.
I tiŝali smo 10 liet.
20 liet je zminulo prez riĉi.
Muĉali smo 30 liet.
40 liet lombali kot nime zveri.
A duojt ĉe i 50-o, ali
Duo ĉe van zaspravje znat povidat
Zaĉ se j' ta revolucija
Onie davne djeseni, ubraz praviĉnosti,
Kot biser, po sien svitu raŝicala?

«Bintingerova crtica se i danas more preštat na jednu sapu, friška je kot da su ju skicirali pred nami. Ove male lirsko-refleksivne minijature usko su povezane s rodnim krajem pisca, ča nam svidoču i riči staremajke kad ona dojde z Beča: «*vo sam. Ča ćete, kad je domana?!*» Ovdje kraj crtice u isto vrime potvrđuje naslov. Preventivni pokušaj rodbine ni ovom prilikom ne hasni: «*naši Bečani nimaju svinj, ni krav ni konji, zamirit će vam se, ...čete vi dopaprit, ...prje nego projdete.*» Ova parabola, kot i sve druge, velikom koncentracijom gradje, spiralnom linijom meće kamen na kamen, da bi na zadnje štitelji došli do spoznanja: vako se j' ovdje živilo, ne drugačije.

U kompozicijskoj shemi uvodna oznaka mjesta i vrimena je omeđena, a katkad posiže i diboko u folklor. Povidanje večkrat počinje formuliranjem vrimenskih prilika: «*Bilo je oko podneva jednoga vrućega junijskoga dana. ...Bilo je jesenskoga dana, negde po Tereziji, i rauno je počela trgadba. ...Bilo je zimi.*»

Svestrano izdjelane karaktere zaman išćemo u crticami, glavni likovi se gblju kot voščane figure iz panoptikumama, ali njihove konture su oštre, jezički jasni definirane. Modeli su živi, ali samo su vanjski oblikovani markantno, pokretana snaga njeve nezaustavljive energije, prekomjerne, pohlepne ljubavi za žitkom, nepodnošljive želje za fantenjem ostaju zasinjene, zarovane pod maskom civilizacijskih naslaga.

Crtice nam predstavljaju kovače, čizmare, kolare, zidare, drvodjelce, no ovput su oni puni šmisića, vedrine, hamišije. Neg stari Zorko je dat s par poteza na poslovanju: «*djelao je brižno, točno i polako.*» Krvotok sela su paorije, pisac nas pelja kroz selo da bi upoznali hižne gospodarice, gospodare, divojke, dićake, sluge, tobrače. Simbolična ličnost Sole je nadživila sve vihore ovoga podneblja, uspješno se konzervirala do danas: «*...naša Šola je dospila pohoditi sve sajme (i shodišća) do sedamdesetjednoga hatara naokolo, hrvatske jednako kot i nimske i ugarske.*» Med generacijami je sve veći raskol, dića sve manje razumu starje, Bintinger ne krije otudjenost, nesposobnost, dekadenciju nove generacije. Tu problematiku ne more premostiti, neg nijnom ironijom: Tonac se na peto očevo pitanje usudjuje odgovorit: «*Čaće, čaće, naprvi put ste uganjali!*», ali nemilosrdnom gruboćom: dijalog lipe Mare s ocem je prilično jednostran: «*- Marš, po vrtu do!!* - *A sad na stelju!* - *Čekaj, pokazat ću ja tebi, ti para mrazna, ču ti ja tu tvrdu buću smeštat.*» Selu pripada i noćni čuvar i Cigan, skupnjaki, tolovaji, šaljivci, fratri, viške i duhi. Viške i duhi od davnine utjelovljuju najdublja človičja podsvisna strahovanja.

Objektivni pripovjedač Bintinger s razvijenim smislom za detalj

slika nezaboravne interijere: «*...nad steljom bilo je «nebo» na četiri stupci, a naokolo bili su zastori, ki su bilipo danu pritegnuti, da stelje nije bilo vidjeti. A gornje daske toga neba zvale su se steljni pod. Tamo je ada metao Ivan krušnu košaricu, u koj je bio drobni pinez.*»

Potpuna sazvljenost s gradjom koju je oblikovao - mislimo na uže Gradišće, varoš s motivom siromaškoga studenta kot i daleko zarobljeničtvo s fanjkih od prijesnih krumpirov, je neg uzrok, kvazi-događaj da se pokaže deformiranost svita, človića prez ravnoteže. Kot pravi doktor duše, na karju crtice s jednim drastičnim preokretom prisiljava človića da se ne oćene od kolektiva, da se drži općeg moralnog kodeksa. Ova rješena se gblju na širokoj skali, od naivne didaktičnosti do apsurdna. Nemilosrdan je prema svima, Matac već neće povidajke povidat: «*...a ne zna se, je li su se oni već veselili, ki su kasno pripili na cij ili oni, ki se uopće nisu naticali.*»

U osnovi realista Bintinger u «Suznom božićnom daru» ni prez traga sentimentalizma: «*...još krupnije suze, rodne kot majuška godinica, curile su curkom.*»

No temelj njegove crtice je anegdote, gruba, dinamična, raskalašena, a ne prez moralne nakane, tako bitno drugačija neg madjarska. Bilo bi ne mestu nazvati njegovu kratku prozu štoricom, kakove smo i mi imali prilike slušat u djetinjstvu s uvodom: «*stariotac su tili povidat.*»

Najbolje stranice Bintingera su srična misavina uzvišenog i trivijalnog: eksperimentalne groteskne sličice «Kupanja u polnoći» ali «Moderni fotografi: Donat & Comp.» idu u suvremene tokove srednjoeuropske književnosti.»

(MATILDA BÖLCS: *Fridrik Bintinger i crtica*)

IV. 1 (onda) Židan/Ěs (akkor) Zsidány

„Doba je ivanjskih kresova.”
(T. Strozzi)

Židanski turam

Ako duojdeš Židan
(a Židan si rado duojdu)
prik lozie pune bukva
(iako su i lozu ur posikli)
vidit ćeš krove stare i nove
(a tice imadu radu stare)
Med njimi sidi kad bieli kad žuti
(zavisno od volje muojara)
prelupi turam židanski
(Čut ćeš i zvone diboke)
kako zovu viču škripu
molu daju i šalju
(čega je duo vridan)
Pod turmon se ide na cimitor
(poljivat podnoć ali na krajnji počimak)
pod njim je človik nevidljiv mali
(ne more bit drugačiji)
Stalo se je kad su zvoni
turam ustavili a kašnje se pak
va njega opet doselili
(da su se ljudi razlepurili)
nad turam narasli i
siromaški prez njega ustali
A Židan (to mi moraš verovat)
prez turma - ni čuda vridan.

La turo de Ĵidan

Se vi venos al Ĵidan
/kaj al Ĵidan ĉiuj volonte venas/
tra arbaroj fagoplenaj
/kvankam oni jam la arbojn dehakis/
vi vidos tegmentoĵn oldajn kaj novajn
/sed la birdoj preferas la oldajn/
Inter ili sidas jen blanka jen flava
/depende de l' volo de kolorigisto/
la belega turo Ĵidana
/ekaŭdos vi ankaŭ sonorlojn basajn/
kiuj vokas, krias knaras
la preĝon donas kaj disdonas
/ĉion laŭ la merito/

Sub la turo oni al tombejo iras
/aspergi vespere aŭ al la lasta ripozo/
sub ĝi la hom' estas nevidebla eta
/alia ne povas esti/
Oni haltis kiam la sonoriloj
la truon forlasis kaj poste tamen
ili denove en ĝin translogiĝis
/kiam la homoj disiris/
super la truon elkreskis kaj
mizere sen ĝi restis
Kaj Ĵidan /ĉion vi devas kredi/
sen la turo - valoron havas nenian.
(Preveo Ivo Borovečki)

Tri hipca za čerišnje

Kako su se posadile dvime na zguornju kitu kod
Susiedljevi, znali smo veljek da se j' lipo špietat
Med njimi. Nadnuti lonci fućkadu na rini,
Vidu kako leži žut od vuši tepik namočeni.
Z tieluon se nakrivljuje, laje i psuje mehur
Mali, gologlavi lako se zapudi. Pomeru
Mu se smiju i naĝiblju s dĵundjami nakinčene
Majuške čerišnje.

Stali smo na brigu i gledali najzad. Škurilo se
Zaran, nudile se slatkice prik plota, zguornje.
Na vrati nas je čekal kostanj, stari čuvar neba.
Ubajt moraš neg pravoga, njeg' smo se bojali
Zvieka.

Noge su nan zveketale, trava brizgala herbat.
Puzili smo zato dalje driveću na vrat. Pred nam
Se zviezde zliegle i turmu zazvonile uru osmu
Na Zdravu Mariju.

Sad sidu prik stakla, čuvadū leto kuo su si brale.
Stenju kot lončari ki su na putu zglobali se.
Letile bi na pladanja, a uov i uon ni glajan, ter
Se čuda štrajtadu, veselo s njim se zganjadu, najper
Bižu i nabroju si koščić. Ka je žuka, najveć
Brunda. Vakov je sad svit. Ko ti se j' zamiril, na te
Moru reć da si sadja ur sit. Žile nam to ne maru.
Za žitak nek' zrejadu.

Z vinograda

Vin-o-grad ni grad dobro se j'
djiĝrat grad si rad ne varoŝ
vino je vino veritas
je drugo miŝano smiŝno
trieti je dan kad te dan
Mikulan neka te vliĉu
diĉu onoga ki je slip
vidit sebe kako je lip
kad se kara prez hatara
drivenoga želieznoga
na verti skruoz i po smerti
dili se dar ti im ne daj
jezik se govori kuha
pod ĉerpuljon na meki i
tverdi aŝ tverde su glave

rietko skuhane ĉa je
priesno se pljuha na puod
i na ubraz ko pokazeŝ
uho lonca je zlipljeno
poĝeraĉ je stipaĉ kuomu se
raĉi kad se smaĉe za nas
delaĉ je pletaĉ Peŝti i
Židani zdencu znaj lanca
fierat kruha žanj zaran
z voduon je vino dobro neg
va Gerĉkon ne na oŝtariji
vinograd ide se terĝat
svoje ne grofovo kiduob
dalo bi se oŝ i fuorat
kad bi bilo - vinogradov.

450 liet

Doŝla san na Djiĵvanju
da te vidin o
zemia starih otaca
djiŝĉen brige i
doline Pustiku i
Dragu se ĉa je
ŝakami i suzami
naĉinjeno od
djiĵovaĉe potoka
i žutih verba

Si ste proŝli na onon
putu morja i
odniesli sobom plave
golube juna
Kamena veĉnost stoji
pognute glave
na oltaru židanske
crikve a Jordan
curi dalje aŝ nima
denas duo bi stal
va njega

450 jaroj

Mi venis al Ĝivanja
por vin vidi ho
tero de l' prapatroj
zorgojn mi serĉas
kaj la valojn Pustikon
kaj Valon ĉion kio
estis farita per

pugnoj kaj larmoj
el argilo de rivereto
kaj el flavaj salikoj
Vi ĉiuj trairis tiun
vojon de l' maro kaj
kunportis la bluaĵn
kolombojn de junio

Stoniĝinta eterneco staras
klininte la kapon
sur la altaro de l' jidana
preĝejo kaj Jordano
fluas plue ĉar
troviĝas neniu
kiu enpaŝus ĝin.
(Preveo Ivo Boroveĉki)

Stariotac

Sidu na ladi. Plave
Bistroke kiĉice puŝpan
Dosiĝle. Žito za doli dat
Je ur va vriĉa, nakladjeno.
Idu s palicon do kuol.
Prigibiju se za zerno
Kukorice. Da bude rieda va
Stani. Va stani, punon stupa i

Grieda, kuoga su sanjali na
Zviranjak pod orijon. Se
Kinĉe duŝie zmetali na
Njega. Stuoce piŝe na herbatu
Nosili, cigle na voli
Doviezli. Skoro stuo liet
Žitka. Ĉa bi se znalo povidat!
Zaĉ nisu mogli doĉekat da
Zrastu ki bi je sluŝali rado?

Pikice

Kad je trutaron
mahnul, trava se j' liegla
pod fulu ŝkamiju.

Oriju veli
panj: neka te posiĉu.
Nisan rado sam.

Zatrubil rano
pred Tobiovin. Iŝle
su svinje za njtn.

Staze oŝ fuske.
Krave po doli bižu.
Vliĉu djielve.

Djaja ĉerĵena
noru se prez žumanjka
na fajgulici.

Tikve porizal
Na Puodvuornici. Misec
shranjen va lipi.

Djiĝle naoŝtril,
Za verte skersnul djiĉ.
Malo lombalo.

Lukindrof

Z konji dotropat do škadnja i
Kušat zdravu djabuku na verti.
Po visokih štiga splaznit na
Verandu, va hiže pokuknut.
Sidi sad tiho, sad ti se
Slatkarije topu pod jezikom.
Kašnje ćemo do vinograda

Piše, prekobačit se va travu.
Ukrug se svituju, moramo neg
Postiegnut za njimi, bobice
Kafecko-čerljene. I sunce
Će se dorivat med sure brige
Kad Luthera budu signali.

Duojdi nedilju

Ustalo je leto med drivi.
Gilej neg, tamo gori!
Viverica hita orije
I ubraća sunce.

Došli su ditići ziz lozie.
Saki korak jačke
Pletie. Bižte ljuto za njimi,
Znamte djade grivi!

Lišće puzi do biele glave
Strašene djurdjice.
Škerljaka verganja djagodi
Ur zviranjak nudi.

Kad te najde vrime
Na pragu zdvajanja, tišine,
Nedilju duojdi
Na tu šinokoš - po vičjernji.

Tri dana Židani

Rano ste se doselili vavi merzli gaj.
450 liet i skoro kraj, svalil je skoro snuop.
Sad ste sedno došli najžad kot se kiera
Kad zovie majka, kad zovie zabljeni dom.
Veter se j' zapudil i nosil vas doli
Z brigi, potoki i dalekih orsagi
Va selo kuo vas spuolon lamlje, kuo vas zganja,
Kuo se kara, kuo ubraća, ali se ne da.
Čuvahi su je pastiri, čuvadu i denas.
Jačka se čuje, z ubloka gizdavo raširuje,
Svečevanje na se strane tako zdavno dura.
Sako selo na svoj način pieldu daje za te.
Duo bi to znal, duo j' sad dost star spomin deržat
Da su prvi skupa znali dane viezat.

Onie večeri kad si se plakal na verti,
Za štalon da moraš za gospodina,
Dje li si špialer kerv va zuba ku ćeš
Aldovat pred njimi na oltaru?

Dje li si znal da će te pogriz varoš ku si
Čuval najlipšimi mislimi i sanjamai?
Prošal si pred nam iva Rim, nisu te čekali,
Jedini pomagač ti je bil tvoj stari,
Tuliko put pošpotani hervatski jeziki.
Leta su stekla, edno za drugin, se si in dal,
Talijskoj riči se nisi čudil.

Ora et labora, neg to si znal i veroval
Da se tako more i mora živit.
Na Djivanju i sad kiritof pred crikvon
San Giovanni Laterano, veći, neg Židani.
Vrata su cielu nuoč otperta. Pod šatori
Se ča ti serce želji. Djigranje koga si ti
Već nigdar kupit niečeš. Sakaričke slatkarije
Nahitane na kupac. I kod ringlšpija
Ono ča in se neg sanjalo doma.

Sad zahaja sunce na cimitori.
Zmišali se glasi na harmoniki,
Addio mia bella Napoli, kade
Ste nan braća va glajnoj sudbini? Morje
Van oš dura pod vankušon? Gruoje van se
Čerljeni na brajdi? Ča je bilo, već ne
More bit. Eđan po edan naglo zgrušimo,
A niećemo imat vrimena da se kajemo.
Vuki se približuju drivenon pragu,
A uovce grizu železo, gladne ne vidu
Prik plota zelenoga. Za tuliko novih liet,
Ako nas oš bude, gledat ćemo
Da ne zničī herdja zviezde, ali tiho
Neka gane z travuon zarašćene betone.

Paľčac

Ja san paľčac	Se zbudil
Lipši san neg	Kad je komarac
Riebac	Dozujil ter
Va tudje	Izustil
Gnjajzdo san	Tišaj sad nek
Posigal	Kreščalo malo
Kuos me je	Ne more se
Zišvikal	Lombat kikavo
Va škadnji san	

Škoruš

Zdavno j' bilo, staro j' bilo drivo va
Vinogradu. Pod njim smo mi veselo
Skakali. Ziz malimi ruškami j' trava
Bila pokrita. O, za zganjat lipo!

Ruške su žute, kuoč čerljene i
Žuke, no kafecko-gnjile su dobre.
Pojist je, ne buoj se, nigdor ne kani.
Ptica pluod je djilo va leti zadnje.

Ako si betežan, ždrokaj neg škorus!
Kot mesar, riži si mieso na tvrduon
Drivi škoruša. Staroga nimadu.
A novi istarski j' ur pred muzejon.

*
OLIVER POSTNIKOV

Moje ditinstvo

Moje je ditinstvo povidajka,
jačka prez riči i prez rime,
čuda radosti, smiha, igranja.

Stežen morje, govorin zis sunčen,
na kreljutu letin okol svita,
med ternjen i golin kamenjen
rastien kot kitica drobna.

Ljubin ove glase i dušala
ove riči i ove farbe,

igran se zis vetruon, gladin morje.
Kot kitica ditinstvo je moje.

(Prevela Matilda Bölcs)

ANDREA GELEMANOVIĆ

Bože, podili mi

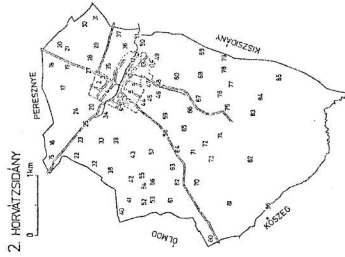
Bože, daruj mi farbu plavu,
da buden nebo.

Žtutu mi daruj,
da buden žito zlato.

Zelenu mi podili,
da buden trava.

Dobrotu mi podili,
da buden dobar kot kruh!
(Prevela Matilda Bölcs)

**

«Ivan Horvat, rodjeni Židanac, etnolog s
«Židanskimi dičaki» šalje takov literarni
tekst štitelju, ki ga nehotoč odurava tako od
stvarnosti XVI. stoljeća kod i pedesetih ljeti
svojea ditinstva, zadovoljavajući vindar
potriboćam jedne diskutabilne vrste: akteri
radnje su dica ka se giblju prez prestanka i
govoru priprostim jezikom.

U svojim se romansiranimi autobiografskim zapisima Horvat služi prastarim topom som za oblikovanje gradje, dičačkom družinom, čiji kotrigi se od protulica do jeseni, od rani čeršanj do trgadbe grojza igradu vojevanje. Pred ognjenimi kulisami kisečkoga grada nam autor patetičkog kulta žitka i lipote pomoću vegetacije, kitic i sadja, predstavlja sve čari židanske krajine, va koj si mladi vagabundi tabor zgradu.

Njegova povidajka povijesne tematike ustane u realnimi okviru, parafrazu starijih tekstov ni teško zrešetat, pisac črpi u prvom redu iz mađarskih izvorov, ali privežuje se i na bogatu tradiciju domaće i austrijske gradišćanskohrvatske proze za ducu. Njegov epski diskurs rezerviranosti, manjkanja nazvišćuje krizu pripovidanja, parodiju epskih formulov. Pripovidnu perspektivu temeljno određuje nultom fokalizacijom ka se pretače u prominjivu. Supstancu tkiva kod njega najdemo u dijalogu, ki po funkciji odgovara scenskim uputama u dramskom tekstu.

Med junaki vladaju mehanizmi zavisnosti, oštro provedeni hijerarhijski odnosi. Ne skriva se da su žene u tom patrijarhalno simboličnom redu marginalizirane. Karakter se u izgradjivanju anekdotskih junakov ne produbljava, on je skiciran, sirov. Dičaki su mali odrašćeni, s potišćenimi familijarnimi obruču. Čerte kot vedrina, nanjedržanje, gurmanske navade, kavalirske geste su pojačane tradicionalnom retorikom, prez moraliziranja; mnogokratna ponavljanja pak zasliphljuju zbilju. Rečenice su smanjene na sintaktički minimum, a bogatstvo pokrajinskog leksika židanskoga govora indicira verbalnu manipulaciju. Guslarska se konvencija pri kraju romana namjesto deklaracije mirnog suživota narodov pretvara u donkihotski čin.»

(MATILDA BÖLCS: *Pređgovor/Ivan Horvat: Židanski dičaki*)

«U grafičkoj mapi Lajoša Brigovića pobrane su grafike ke su nastale

u zadnjih deseti ljeti. Umjetnik sa slikovnimi simbolima, s grčevitim pozaj-drivljem, ko se naginje na krajolik, s produženimi prostornimi sanjama stvorio atmosferu vizije.

Njegov spominak na prošlost je nostalgican, zamisli spodobne fantaziji naroda. Mnogostručni motivi naglašavaju poruku komponiranu od crno-bijelih farbov. Folklorističke persone, koje dohaju i odhaju na crteži tušom su zapletene va rupeći tišine.

Selo i okolina, brigi ki se ruļjadu, turam kot znak orijentacije su stvorili autonomni svijet slikovnih metaforov. Njegovi su portreti sprobiranja, redukcije pogleda na svijet ki je prirodan. Lajoš Brigović, čija je umjetnost autobiografskog karaktera, formirao je starodavni patos postojanja tako da je srž njegove crtačke konstrukture ostao zavijač.»

(MATILDA BÖLCS: *Predgovor/Grafička mapa Lajoša Brigovića*)

Sírjelek a horvátzsidányi temetőben

A horvátzsidányi temető közvetlenül a templom mellett helyezkedik el. A falu lakosságának téridentitása a temetővel a legerősebb, hiszen az számukra a sok generáció által megélt, tájba simuló történelem.

A meredek kapaszkodón fokozatosan táruł elénk a sírkövek legérgebbi rétege. A komor méltóságú klasszicista hasábokon egészalakos szobrok állnak. A rokonság fogytával ök már az enyészet kapuit nyitogatják. A közeli erdőn és a távoli mezőkön merengő tekintet (micsoda kilátás!) csak később regisztrálja a népi gótika műremekeit. A soproni és csepregi műhelyekből származó filigrán alkotások gazdag motívumkincse, növényi díszei lebilincselik a nézelődőt. A temetőben a fakeresztek jelentik a folytonosságot, valaha élt helyi mesteres gondos munkáját dicsérik, divatjuk ma újra éled. Organikusan illeszkednek a tájba. Egy-egy megdőlő fakereszt és az elhagyatott sírdomb keltik fel igazán az elmúlás szívszorító érzését.

A temető állapotá egyébként - a 30-as évek kőszegi bencés tanárának szavait idézve - «kisázsiai török temetőkre emlékeztet». Az ünnepek virágosóbe öltöztetik a sírokat, melyeknek megközelítése - utak hiányában - csak bukdácsolva, kapaszkodva lehetséges. A helyi temetőben igazi ritkaság a vasból készült kereszt, ugyanakkor gyakori a kőkereszt ovális fémlappal. Az elmúlt évtizedek leggyakoribb sírjelei téglatesteből álló kompozíciók, amelyeken dombormű-ornamentika adja a díszítést. Ezeknek a síroknak a gondozása utal leginkább a tradicionális, az évszakok váltakozását követő régi paraszti rítusokra. A helyi plébános emlékt megörökítő, jellegzetesen oszlop formájú sírkő egy kőszegi műhely terméke. Napjainkban egyre több a márványból, gránitból készült sírjel, de akad közöttük kihívó presztízis-szimbólum is.

A templom előtti I. világháborús emlékmű Sopronban készült. Az emlékoszlop típusú alkotás látványát a hatalmas fenyők tették méltóságteljesé. Az oszlop talapzatán helyezték el a II. világháborús emléktáblát. A két világháború történéseit valamint közvetlen következményeit 83 fiatal életét követelték, ez a jelenlegi lakosság 10%-át jelenti.

A temető lassan átveszi a közösségi tér szerepét. Sajnálatos, hogy napjaink fejlesztést célzó beavatkozásai egy sajátos karakterű tájegységben megbontják táj- és ember viszonyát lehetetlenné téve az ősi térstruktúrák felelevenítését.

Hósi halottak az I. világháborús hősi emlékmű alapján:

Berzlanovich Mátvás 1896., Blazovich Mihály 1891., Brezovich Tamás 1895., Brieber Ignác 1887., Czumpf János 1876., Czumpf Pál 1878., Dank József 1886., Dommanich József 1880., Domnanovich István 1885., Domnanovich Pál 1874., Dreiszker József 1889., Galovich Fülöp 1892., Galovich József 1889., Gangler István 1895., Gergich János 1880., Gregorich Márton 1882., Hodosi Géza 1898., Horváth Ede 1894., Jambriich Mátvás 1887., Kancz István 1892., Kancz Pál 1887., Karlovich János 1879., Kércz János 1894., Kirchknopf Mátvás 1890., Kolnhofer István 1880., Kolnhofer János 1889., Kolnhofer Mátvás 1896., Kócsz Márton 1896., Kumanovich Károly 1897., Kumanovich Pál 1893., Linzer János 1873., Palatin Gáspár 1894., Palatin Mihály 1892., Pavetich István 1895., Pavetich János 1884., Pavetich József 1882., Pavetich Mátvás 1874., Prenner István 1881., Pusker Ferenc 1882., Pusker János 1881., Pusker Máté 1887., Rogosich János 1879., Stefanich Ferenc 1897., Stefanich Márton 1892., Steiner Ignác 1887., Tóth Félix 1894., Tóth János 1892., Vlasich Fülöp 1889., Vlasich György 1870.

Otthon haltak meg betegsében:

Buzeczki György 1892., Kelemen János 1883., Koledich István 1874., Kumanovich Fábrián 1891., Milisich Máté 1897., Schmidt Antal 1881.

Hósi halottak a II. világháborús hősök emléktáblája alapján:

Bölcs János 1942., Brieber Antal 1944., Brieber Viktor 1944., Grüll József 1944., Győrvári Mátvás 1945., Hodosi Jenő 1944., Hodosi István 1944., Horváth Pál 1945., Jákl János 1944., Kántz Mátvás 1942., Karlovich Ferenc 1945., Karikás Viktor 1944., Koledich János 1944., Kovács István 1944., Kumanovich József 1943., Lágler Pál 1945., Linzer Erzsébet 1945., Mersich Vencel 1944., Miletits István 1943., Orbán István 1945., Pusker György 1944., Pusker Vince 1944., Rezner Pál 1945., Páter Vlasich Béla 1944., Vlasich Ferenc 1940., Vlasich Ferenc 1944., Vlasich Félix 1944., Windits József 1945.

Horvát nyelví sírfeiratok:

Bog im daj pokoj vekovečni! Bože, daruj im pokoj. Bože, daruj njim pokoj vekovečni. Bože, smiluj im se! Bože, smiluj im se dušam. Bože, smiluj se dušam pokojnim!

Daj im, Bože, blaženstvo pokoja i sjaj svjetlosti! Do neba je, Gospodine, dobrota tvoja, do oblaka vjernost tvoja! Duše pravičnih su u ruki Božjoj.

Gospodine, budi nam milostivan! Gospodine, bud nam milosrdan. Gospodine, primi ju med broj izibrani!

Jedino j' batrenje: večno zveličenje i opet vidjenje! Jezuš, daj da tebi dojdemo! Jezuš, na tvojem srcu slatko je počivat.

Molimo te, Gospodine, da im daruješ i nagradu kad si im darovao zaslugu kršćanske vjere! Molite Boga za me!

Neka im bude laka ova gruda! Neka se ispuni ufanje vjere tvoje! Neka se ispuni ufanje vjere vaše!

Ovde na vječnom pokojju. Ovde počivadu hižni drugi. Ovde počivaju va miru. Ovde počiva u miru od nas nigdar ne pozabljeni otac i majka.

Počivajte va miru. Pokoj vekovečni daruj njim, Gospodine!

Srce Jezušovo budi njim milostivno! Srce Jezušovo smiluj im se! Sveta je i spasonosna misao moliti za mrtve. Svitlost večna neka jim sviti!

U vječnom spomenu hte živjeti pravedniki.

Zakopan na bojnóm polju.

A sírjelek leggyakoribb horvát nyelví férfi és női keresztnévi interetnikus kapcsolatokat tükröznek:

Anton, Feri, Ferenc, Filip, Francz, Gustav, Ignac, Ivan, Jožef, Karol, Ladislav, Matija, Matijaš, Martin, Mertin, Mihovil, Pavao, Pave, Rudi, Štefan, Štefe, Toma, Viktor.

Agnes, Agnjica, Ana, Apolonia, Brigita, Cecilia, Elizabet, Franciška, Hedvig, Irma, Juliana, Karolina, Katarina, Kristina, Lidvina, Margareta, Marija, Roza, Rozalia, Sidonia, Terezia, Viktorija.

Krizanteme

Krizanteme, biele krizanteme, Nekate se tužit vavo vrime.

Donesite je najzad bar denas. Neka se veselu i raduju,

Kamo su zletile, kamo su se Si ljudi živi z mertvimi budu.

Odselile biele duše zaran? Krizanteme, biele krizanteme,

Krizanteme, biele krizanteme, Vi ste nan mило, zadnje batrenje.